

Працуем па новых падручніках

Свірыдзенка В. І., дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі БДПУ, кандыдат педагагічных навук;

Цірынава В. І., вядучы навуковы супрацоўнік лабараторыі пачатковай адукацыі НІА, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Навучанне грамаце Падрыхтоўчы перыяд навучання грамаце

Паважаныя чытачы!

Пачынаем публікацыю ўрокаў навучання грамаце з выкарыстаннем новых вучэбных дапаможнікаў «Буквар» і «Пропісі» для I класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання, падрыхтаваных да 2021/2022 навучальнага года.

Прапанаваныя метадычныя распрацоўкі ўрокаў чытання і пісьма з'яўляюцца прыкладнымі і ўяўляюць сабой апісанне аднаго з магчымых варыянтаў пабудовы ўрокаў навучання грамаце. Мяркуюцца, што настаўнік творча падыдзе да іх рэалізацыі і ўнясе неабходныя змены і дапаўненні з улікам свайго вопыту работы і асаблівасцей класа.

Навучанне чытання

Урок 1. Маўленне вуснае і пісьмовае. Знаёмства з букваром

Мэта: забяспечыць фарміраванне ў вучняў першапачатковых уяўленняў пра вуснае і пісьмовае маўленне; пазнаёміць з вучэбным дапаможнікам «Буквар», гісторыяй стварэння кнігі.

Абагульненні ўрока: 1) маўленне дапамагае людзям уступаць у зносіны, разумець адзін аднаго, задаваць пытанні і адказваць на іх; паведамляць пра нешта адзін аднаму; 2) маўленне можа быць вусным і пісьмовым.

Спосаб дзеяння: калі мы чуем і гаворым, то карыстаемся вусным маўленнем; калі мы пішам і чытаем, то карыстаемся пісьмовым маўленнем.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Буквар» (далей — буквар), с. 3–5; дапаможнік «Спадарожнік буквара» (далей — спадарожнік буквара), с. 3–5; плакат — карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»: стылізаваны малюнак з адлюстраваннем астравоў «Маўленне вуснае і пісьмовае», «Сказ», «Слова», «Склад», «Націск» (паводле меркавання настаўніка); выявы рукапіснай і друкаванай кнігі; партрэты Францыска Скарыны, Еўфрасінні Полацкай; мультымедычная прэзентацыя «Як з'явілася кніга» (паводле меркавання настаўніка).

1. Арганізацыйны этап. Стварэнне станоўчай матывацыі для засваення новых ведаў. Паведамленне тэмы ўрока.

Гутарка пра першы ўрок беларускай мовы. Настаўнік паведамляе, што сёння важны дзень — першы ўрок навучання грамаце. Ён запытваецца,

для чаго людзі вучацца чытаць і пісаць, дзе гэтыя ўменні могуць спатрэбіцца. Настаўнік чытае верш Р. Барадуліна (спадарожнік буквара, с. 3).

Літары
ад А да Я —
пчолак дружная сям'я
носіць
мёд у соты ведаў,
просіць,
каб усё ты ведаў.
Паступова,
пакрысе
іх запомніць
трэба ўсе!
Ведай,
да навук ахвочы,
азбука — вучэння вочы.
Азбука
ад А да Я —
спадарожніца твая.
У краіну ведаў шлях
пачынае па складах.
Са складоў складзецца слова.
Слова —
добрых спраў аснова.

Р. Барадулін [1]

Настаўнік просіць вучняў патлумачыць змест устойлівых выразаў «Азбука — вучэння вочы», «Слова — добрых спраў аснова», якія сустрэліся ў вершы. Настаўнік гаворыць, што на ўроках дзеці будуць вучыцца чытаць, даведаюцца пра многія сакрэты беларускай мовы, будуць вучыцца дакладна

выказваць свае думкі, пазнаёмяцца з дзіўным светам дзіцячых кніг.

Знаёмства з картай вывучэння вучэбнай тэмы. Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на карту вывучэння тэмы. Усе астравы на ёй закрытыя, яны будуць адкрывацца паступова, па меры знаёмства з вучэбнымі тэмамі. Ён загадвае дзецям загадку.

Пасля таты, пасля мамы
І людзей старэйшых
Яна — ваш дарадца самы,
Сама наймудрэйшы. (Кніга.)
У. Паўлаў [2, с. 20]

Педагог паведамляе, што на ўроку вучні пазнаёмяцца з першай вучэбнай кнігай і даведаюцца, што дапамагае людзям уступаць у зносіны адзін з адным.

2. Знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Буквар».

Знаёмства з вучэбнай кнігай. Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— У вас на стала ляжыць кніга. Што адлюстравана на яе вокладцы? Якія колеры выбраў мастак? Што вам нагадваюць гэтыя колеры? Якія прадметы навакольнага свету маюць такія ж колеры? Які настрой выклікаюць гэтыя колеры?

— Хто з вас ведае, якія знакі адлюстраваны на вокладцы, як яны называюцца? (Гэта літары.) Хто можа назваць гэтыя літары? Хто можа прачытаць слова, складзенае з гэтых літар? (Буквар.) Як вы думаеце, чаму на вокладцы буквара змешчаны літары? (Вучні выказваюць свае меркаванні.) Паслухайце вершаваныя радкі П. Макаля і правярце правільнасць выказаных меркаванняў.

Вокладка на буквары,
Быццам дзверы дома.
Ну, а хто тут жыхары?
Літары, вядома.

П. Макаль [3]

Вучні гартуюць буквар. Настаўнік просіць выказаць меркаванні пра тое, чаму будзе вучыць гэтая кніга. Выслухаўшы адказы, настаўнік чытае верш В. Лукшы на с. 3 буквара.

Арыенціроўка ў вучэбнай кнізе. Настаўнік знаёміць вучняў са старонкай буквара, на якой змешчаны ўмоўныя абазначэнні. Ён просіць здагадацца па малюнках, пра што расказваюць гэтыя знакі, робіць неабходныя тлумачэнні. Можна пракаменціраваць выбарачна толькі некалькі ўмоўных знакаў, сказаць, што на гэтай старонцы ёсць інфармацыя пра тое, што яны абазначаюць. Звяртацца да яе дзеці будуць па меры з'яўлення новых значкоў у буквары.

Педагог звяртае ўвагу на месца размяшчэння ў буквары нумароў старонак, вучыць па іх арыентавацца ў кнізе.

3. Знаёмства з гісторыяй стварэння кнігі.

Настаўнік гаворыць, што ў стварэнні буквара прымала ўдзел шмат людзей. Кнігу надрукавалі ў друкарні на вялізных станках і прывезлі ў кожную школу. Сучаснаму чалавеку цяжка ўявіць сваё жыццё без кніг, камп'ютара і тэлефона. Але так было не заўсёды.

Настаўнік прапаноўвае вучням разгарнуць буквар на с. 4 і разгледзець ілюстрацыі. Для арганізацыі работы з ілюстрацыямі настаўнік выкарыстоўвае матэрыял спадарожніка (с. 4–5) і (або) мультымедычную прэзентацыю.

Малюнак «Гліняныя пліткі з надпісамі». Першыя кнігі пісалі палачкамі на гліняных плітках. Потым іх абпальвалі ў печах, як гаршкі.

Малюнак «Кнігі-дошчачкі». У кніжках-дошчачках драўляныя старонкі нанізвалі на вяроўку, каб не згубіць іх.

Малюнак «Берасцяная грамата і скрутак з папірусу». Пазней кнігі сталі вырабляць з папірусу — рачнога трыснягу. Яго разразалі на палосы, сушылі на сонцы і пераўтваралі ў гладкія лісты. Людзі пісалі на іх, потым склейвалі. Атрымліваўся доўгі скрутак. У музеях захоўваюцца берасцяныя граматы — пісьмы на кары бярозы. Белы колер прыдатны для пісьма. Кару зразалі з дрэва, варылі, прыбіралі грубыя слаі. Надпісы на бяросце рабілі вострым прадметам.

Малюнак «Кнігі са скуры (пергаменту)». Доўгі час людзі пісалі на скуры. Скуру жывёл чысцілі і сушылі. Лісты згіналі папалам. Старонкі сшывалі і атрымлівалі кнігу. Ёй рабілі цвёрды пераплёт, які ўпрыгожвалі. На змену бяросце і скуры прыйшла папера. Кнігі доўга перапісвалі ад рукі. На напісанне або перапісанне адной кнігі ды яшчэ ўпрыгожванне яе малюнкамі затрачваліся многія месяцы, а часам — цэлы год.

Малюнак «Еўфрасіння Полацкая і рукапісная кніга». Усяму свету вядома беларуская святая Еўфрасіння Полацкая. Людзі шанавалі яе за мудрасць і працавітасць. Яна любіла чытаць і сама перапісвала кнігі. Да яе гэтую цяжкую работу выконвалі толькі мужчыны. У Полацку Еўфрасіння заснавала храм, адкрыла школу і вучыла дзяўчынак.

Малюнак «Францыск Скарына і друкаваная кніга». Францыск Скарына першым пачаў друкаваць на спецыяльным станку кнігі для славянскіх народаў. Ён — наш першадрукар. У 2021 годзе мы святкуем 504 гады з моманту з'яўлення першай друкаванай кнігі Францыска Скарыны. Імем Францыска Скарыны названы праспекты і вуліцы. У многіх гарадах яму ўстаноўлены помнікі. Самы вядомы з іх знаходзіцца каля Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў Мінску.

— Хто з вас бачыў помнікі Еўфрасінні Полацкай або Францыску Скарыну? Дзе вы бачылі гэтыя помнікі? Хто бачыў друкарскі станок Францыска Скарыны на выставе або ў музеі?

4. Фарміраванне ўяўленняў пра вуснае і пісьмовае маўленне.

Увядзенне паняцця «маўленне». Завяршаючы гутарку пра гісторыю з'яўлення кніг, настаўнік робіць пераход да новай вучэбнай тэмы:

— Толькі што мы з вамі вялі размову пра гісторыю з'яўлення кнігі. Зразумець адзін аднаго, адказаць на пытанні, размаўляць мы змаглі дзякуючы **маўленню**. Маўленне можа быць **вусным**. Зараз мы з вамі карысталіся менавіта ім: гутарылі, гаварылі.

Пастаноўка праблемнага пытання, пошук адказу на яго. Настаўнік прапануе вучням падумаць, як яшчэ можна ўступаць у зносіны, дзяліцца інфармацыяй. Аналізуюцца розныя варыянты: размова па тэлефоне — вусныя зносіны; напісаць або прачытаць пісьмо — пісьмовая форма зносін; чытанне кнігі — пісьмовая форма зносін з аўтарам кнігі; зносіны з дапамогай інтэрнэту — пісьмовая форма зносін (электронная пошта) і вусная форма (Skype) і інш.

Вывад: зносіны могуць адбывацца не толькі ў вуснай форме, але і ў пісьмовай. Калі ў працэсе зносін выкарыстоўваецца чытанне або пісьмо, тае маўленне называцца **пісьмовым**.

Першаснае падагульненне. Настаўнік гаворыць, што ўступаць у зносіны паміж сабой людзям дапамагае маўленне. Маўленне можа быць **вусным** і **пісьмовым**. На ўроках беларускай мовы будзем вучыцца прыгожа і правільна гаварыць, чытаць і пісаць.

Фіксацыя ўвагі вучняў на новых ведах. Настаўнік паведамляе, што вучні ўжо зрабілі на ўроку адно важнае адкрыццё — даведаліся, для чаго патрэбна маўленне, вызначылі, што яно бывае вусным і пісьмовым. Настаўнік адкрывае выяву вострава «Маўленне» на карце.

Заданні для дыферэнцыяцыі вуснага і пісьмага маўлення. Работа арганізуецца па ілюстрацыях (с. 5 буквара). Кожная маўленчая сітуацыя аналізуецца па пытаннях:

— Хто адлюстраваны на малюнку? Што ён (яна/яны) робіць (робяць)? Вуснае ці пісьмовае маўленне дапамагае ўступаць у зносіны ў гэтай сітуацыі? Па якіх прыметах вы гэта вызначылі?

Верхні рад малюнкаў: размова двух сяброў пра рыбалку; размова дзвюх сябровак па тэлефоне; размова сяброў па Skype — **вуснае маўленне**. Людзі ўступаюць у зносіны вусна, яны гавораць, слухаюць адзін аднаго.

Ніжні рад малюнкаў: дзяўчынка чытае віншаванне; хлопчык чытае газету, а дзяўчынка чытае часопіс; хлопчык піша пісьмо тату, карыстаючыся электроннай поштай, — **пісьмовае маўленне**. Людзі ўступаюць у зносіны пры дапамозе чытання і пісьма.

Падагульненне ведаў з выкарыстаннем схем-апор. Настаўнік прапануе вучням, карыстаючыся схемамі, расказаць тое, што яны даведаліся пра вуснае і пісьмовае маўленне. Спачатку аналізуецца схема (што адлюстравана, якія сімвалы або знакі), затым робіцца вывад (што гэтыя сімвалы або знакі паведамляюць). Напрыклад:

— Што адлюстравана на першай схеме? (*Рот (вусны), вуха.*) Што гэтыя сімвалы могуць абазначаць? (*Рот (вусны) — гаварыць, вуха — слухаць, чуць.*) Якім маўленнем — вусным ці пісьмовым — карыстаецца чалавек, калі гаворыць або слухае? (*Вусным маўленнем.*) Ад слова *вусны* і ўтварылася назва віду маўлення — вуснае. Любое апавяданне, гутарка, размова, адказ на пытанне, паведамленне — гэта вуснае маўленне.

— Што адлюстравана на другой схеме? (*Сшытак і ручка, кніга.*) Што гэтыя сімвалы могуць

абазначаць? (*Сшытак, ручка — пісьмо, кніга — чытанне.*) Якім маўленнем — вусным ці пісьмовым — карыстаецца чалавек, калі піша або чытае? (*Пісьмовым маўленнем.*)

5. Пашырэнне ўяўленняў пра сродкі зносін.

Пастаноўка праблемнага пытання. Настаўнік паведамляе, што людзі могуць уступаць у зносіны не толькі пры дапамозе маўлення. Ён прапануе вучням разгледзець малюнку, змешчаныя ўнізе на с. 5 буквара. Вучні апісваюць адлюстраваныя на малюнках сітуацыі: бацькі выпраўляюць дзяцей у лагер; тата трымае на руках немаўля. Настаўнік запытваецца:

— Ці разумеюць людзі адзін аднаго? (*Так.*) Што дапамагае людзям уступаць у зносіны, калі немагчыма выкарыстаць ні вуснае, ні пісьмовае маўленне? Напрыклад, тоўстае шкло ў акне аўтобуса не дазваляе пачуць словы, немаўля яшчэ не ўмее размаўляць. (*Людзям дапамагаюць жэсты, выраз твару, напрыклад усмешка адзін аднаму.*) У якіх яшчэ сітуацыях могуць спатрэбіцца іншыя спосабы зносін? (*Жыхар іншай краіны не ведае вашай мовы, па нейкай прычыне нельга размаўляць і г. д.*)

Гутарка пра памочнікаў маўлення — жэсты і міміку. Настаўнік падводзіць вучняў да вываду, што людзям дапамагаюць уступаць у зносіны міміка (выраз твару — усмешка, нахмураныя бровы і інш.) і жэсты (знакі, якія мы паказваем іншым людзям пры дапамозе рук або спецыяльных прадметаў, напрыклад жазла рэгуліроўшчыка руху). Тое, пра што вы хочаце сказаць, можна адлюстраваць пры дапамозе малюнка. Пачуцці і эмоцыі можна перадаць пры дапамозе музыкі.

Пры наяўнасці часу настаўнік прапануе вучням адгадаць значэнне некаторых жэстаў або самім прадэманстраваць жэст, які падыходзіць для пэўнай сітуацыі. Напрыклад, настаўнік робіць жэст, вучні вызначаюць, пра што ён паведамляе: падымае руку як вучань — «Гатовы адказаць», «Можна запытацца?»; махае рукой на развітанне — «Да пабачэння», «Бывайце»; разводзіць рукі ў бакі («плыве») — «Я люблю плаваць», «Я ўмею плаваць», «Летам я плавала ў моры», «Я вучуся плаваць у басейне» і інш.

Заўвага. Апошні жэст абавязкова павінен мець некалькі самых розных варыянтаў яго тлумачэння. Настаўнік паведамляе, што на самай справе ён хацеў расказаць дзецям пра тое, што яны будуць вучыцца плаваць у школьным басейне.

Настаўнік запытваецца, што дапамагло найбольш дакладна перадаць думку. (*Маўленне.*) Вывад, да якога настаўнік падводзіць вучняў:

— Жэсты нам дапамагаюць разумець адзін аднаго. Мы здагадваемся пра тое, што нам хочучы паведаміць пры дапамозе жэстаў. Аднак найбольш дакладную інфармацыю мы атрымліваем тады, калі нам паведамляюць яе пры дапамозе маўлення.

6. Падвядзенне вынікаў урока. Рэфлексійны аналіз дзейнасці вучняў.

Настаўнік просіць вучняў расказаць, што іх зацікавіла на ўроку, што запамнілася. У якасці дапамогі выкарыстоўваюцца пытанні:

— Пра што новае вы даведаліся на ўроку? Якія матэрыялы выкарыстоўваў чалавек да з'яўлення паперы для вырабу першых кніг? Чым знакамітыя Еўфрасіння Полацкая і Францыск Скарына?

Дапамажыце мне скончыць фразы:

✓ усё, што мы гаворым, чуем, пішам і чытаем, — гэта... (маўленне);

✓ маўленне дапамагае людзям... (уступаць у зносіны, перадаваць інфармацыю, выражаць свае думкі і пачуцці);

✓ маўленне бывае... (вусным і пісьмовым).

Настаўнік падводзіць вынік урока і паведамляе, што мэта яго дасягнута. Ён хваліць усіх за працу, адзначае актыўнасць і стараннасць асобных вучняў.

Урок 2. Сказ. Знакі прыпынку ў канцы сказа. Пазакласнае чытанне па тэме «Таямніцы розных кніг»

Мэта: забяспечыць замацаванне ўяўленняў вучняў пра вуснае і пісьмовае маўленне, засваенне паняцця «сказ», фарміраванне ўмення выдзяляць сказ з патоку маўлення, асваенне спосабу абазначэння сказа з дапамогай схемы, знаёмства са знакамі прыпынку ў канцы сказа (кропка, пыталнік і клічнік) і інтанацый апавядальнага, пыталнага і клічнага сказаў (без увядзення тэрмінаў); стварэнне ўмоў для ўзнікнення ў вучняў цікавасці да кнігі як крыніцы ведаў, самастойнага разгляду і чытання дзіцячых кніг, жадання працягнуць знаёмства з кнігамі дома або ў бібліятэцы.

Абагульненне ўрока: істотныя прыметы сказа, якія неабходна засвоіць на ўроку: 1) сказ выказвае закончаную думку; 2) у сказе пра каго-небудзь або пра што-небудзь гаворыцца; 3) сказ мае інтанацыйную завершанасць.

Спосаб дзеяння: 1) на схеме сказ адлюстроўваецца прамавугольнікам; 2) пачатак сказа вылучаецца высокай (вертыкальнай) рыскай; 3) у канцы сказа ставіцца кропка, пыталнік або клічнік (. ? !).

Абсталёванне: буквар, с. 6–7; спадарожнік буквара, с. 6–7; плакат — карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; карткі — умоўныя абазначэнні для вуснага і пісьмовага маўлення (напрыклад, хлопчык у шытку піша словы; хлопчык і дзяўчынка размаўляюць адзін з адным ці інш.); картка з пыталнікам; пакаёвая расліна бальзамін («агеньчык») або ілюстрацыя з яго выявай; выстава любімых кніг вучняў; любімая кніга настаўніка.

Папярэдняя работа па падрыхтоўцы да ўрока (этапу пазакласнага чытання). Настаўнік просіць усіх вучняў прынесці на ўрок сваю любімую кнігу і малюнак любімага кніжнага героя. Звяртае ўвагу, што кнігі павінны прынесці ў школу ўсе дзеці — і тыя, хто ўжо ўмее сам чытаць, і тыя, каму любімыя кнігі пакуль чытаюць дарослыя. Дамаўляецца з вучнямі, што кожны прыносіць у школу толькі адну кнігу і адзін малюнак любімага героя.

У класе да пачатку ўсіх урокаў арганізуюцца выставы любімых кніг і малюнкаў вучняў. У дзяцей

павінна быць магчымасць на працягу дня падыходзіць да выстаў, разглядаць вокладкі кніг і знаёміцца з малюнкамі сваіх аднакласнікаў. Захвочваецца суразмоўніцтва дзяцей паміж сабой пра кнігі і малюнкi. Уводзяцца правілы паводзін на выставе кніг: браць чужую кнігу можна толькі з дазволу яе гаспадара. Разглядаць і гартаць кнігу трэба вельмі акуратна, затым абавязкова трэба паставіць кнігу на месца.

Пажадана, каб настаўнік прынёс на ўрок сваю любімую кнігу.

1. Арганізацыйны этап. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік падыходзіць да карты вывучэння тэмы і звяртаецца да вучняў:

— Пачынаем урок беларускай мовы. На мінулым уроку мы з вамі адправіліся ў падарожжа па гэтай дзіўнай краіне. На карце яшчэ шмат невядомых астравоў, на кожным з іх хаваюцца сакрэты беларускай мовы. Першы востраў намi ўжо «адкрыты»: мы даведаліся, што людзі ўступаюць у зносіны адзін з адным з дапамогай маўлення. (Настаўнік звяртаецца да карты, паказвае на першы «адкрыты» востраў.) Даведаліся, што маўленне бывае вусным і пісьмовым. (Настаўнік паказвае на сюжэтныя малюнкi вострава «Маўленне».) Сёння мы працягнем наша падарожжа і абавязкова зробім новае адкрыццё — «адкрыем» новы востраў. Наша мэта — даведацца, з чаго складаецца маўленне.

Настаўнік дэманструе картку з пыталнікам. Можна прымацаваць яе на востраў «Сказ». На працягу ўрока настаўнік звяртаецца да карткі з пыталнікам: «На якое пытанне шукаем адказ?»

2. Актualізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу.

Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— Адпраўны пункт нашага падарожжа — адкрыты намi востраў «Маўленне». Перш чым пачаць рух наперад, неабходна паўтарыць тое, што мы ўжо ведаем. У якіх сітуацыях людзі карыстаюцца маўленнем? (Калі трэба што-небудзь спытаць, адказаць, патлумачыць, пагаварыць, расказаць.) Зараз мы з вамі вядзём размову. Якое маўленне нам дапамагае — вуснае ці пісьмовае? (Вуснае маўленне.) А калі я бяру ў рукі кнігу (настаўнік бярэ буквар ці кнігу з выставы, моўчкі гартае старонкі) і пачынаю яе чытаць, якое маўленне мне дапамагае? (Пісьмовае маўленне.) Так, аўтар кнігі з дапамогай пісьмовага маўлення вядзе размову са сваімі чытачамі.

3. Вывучэнне новага матэрыялу. Увядзенне паняцця «сказ».

Падрыхтоўка да ўвядзення паняцця. Стварэнне выказванняў на зададзеную тэму і аб'яднанне іх у расказ. Настаўнік паведамляе, што 14 кастрычніка ў нашай краіне адзначаецца Дзень маці. Да гэтага свята хлопчык вырашыў зрабіць падарунак маме і вырасціць кветку. Настаўнік прапануе вучням разгледзець малюнак (с. 6 буквара) і класці расказ пра падарунак маме. Настаўнік арганізуе работу:

— Давайце ўсе разам разгледзім кожную частку малюнка. Хто намаляваны на малюнку? (*Сям'я — мама, тата і сын.*) Дзе сабралася сям'я, дзе ўсе знаходзяцца? (*У пакоі.*) У які час сутак адбываецца падзея? (*Напрыклад, раніцай ці днём.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра сям'ю. (*Раніцай сям'я сабралася ў пакоі.*)

Заўвага для настаўніка. Просьба «расказаць усё» вельмі важная, таму што яна падрыхтоўвае да вываду пра закончанасць думкі ў сказе.

— Хто падрыхтаваў падарунак? (*Тата і сын.*) Каму яны падрыхтавалі падарунак? (*Маме.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра падарунак. (*Тата і сын падрыхтавалі маме падарунак.*) Што хлопчык трымае ў руках? (*Кветку, расліну.*) Што хлопчык робіць? (*Працягвае кветку маме, дорыць ёй кветку.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра хлопчыка. (*Хлопчык дорыць маме кветку.*) Што робіць тата? (*Тата стаіць.*) Дзе ён стаіць, побач з кім? (*Побач з сынам.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра тату. (*Тата стаіць побач з сынам/Побач з сынам стаіць тата.*) Што робіць мама? (*Мама прымае падарунак.*) Што яна прымае ў падарунак? (*Кветку.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра маму. (*Мама прымае ў падарунак кветку.*)

— Хто паспрабуе расказаць пра ўсё, што намалявана на гэтым малюнку? Для гэтага трэба скласці разам усе маленькія часткі, якія ў нас атрымаліся.

Адзін вучань паўтарае ўсе выказванні: «Раніцай сям'я сабралася ў пакоі. Тата і сын падрыхтавалі маме падарунак. Хлопчык дорыць маме кветку. Побач з сынам стаіць тата. Мама прымае ў падарунак кветку».

— Малайчыны! У нас атрымаўся цэлы расказ! Як можна яго назваць? (*Падарунак маме. Маміна свята.*) Вы ўсе выдатна справіліся з заданнем.

Рэфлексія спосабу дзеяння. Увядзенне паняцця «сказ». Настаўнік працягвае і тлумачыць:

— Каб і далей так дружна і правільна выконваць заданні, трэба запомніць, як мы дзейнічалі. Мы складалі вусны ці пісьмовы расказ? (*Вусны.*) Значыць, нам дапамагала вуснае ці пісьмовае маўленне? (*Вуснае маўленне.*) Як атрымаўся расказ, з чаго мы яго складалі? (*З маленькіх частак.*) Сапраўды, наша маўленне складаецца з маленькіх частак. Гэтыя часткі называюцца сказамі. Сказ павінен выказваць закончаную думку. У кожным сказе штосьці гаворыцца пра каго-небудзь або пра што-небудзь.

— Давайце прыдумаем працяг расказу — складзём яшчэ адзін сказ пра маму. Падумаіце, як бы мама аднеслася да такога падарунка? Паспрабуйце самі выказаць у сказе сваю думку пра маму. (*«Мама вельмі ўзрадавалася», «Маме спадабаўся сюрпрыз», «Мама здзівілася» і інш.*)

Абагульненне. Настаўнік хваліць вучняў за тое, што яны не толькі даведаліся, што такое сказ, але і навучыліся складаць сказы, выказваючы ўслых свае думкі. Педагог робіць абагульненне: «Наша маўленне складаецца са сказаў. Кожны сказ выражае закончаную думку. У кожным сказе штосьці

гаворыцца пра каго-небудзь або пра што-небудзь». Настаўнік адкрывае на карце вывучэння тэмы другі востраў — «Сказ».

4. Знаёмства са спосабам схематычнага абзначэння сказа на пісьме.

Настаўнік паведамляе:

— Калі мы гаворым, то робім прыпынкі — паўзы. Яны аддзяляюць адзін сказ ад другога. Паўзы дапамагаюць лепш зразумець змест паведамлення, таму што аддзяляюць адну думку ад другой. Для запісу сказаў людзі таксама прыдумалі спецыяльныя правілы, якія дапамагаюць аддзяляць адзін сказ ад другога. Паколькі пісаць мы яшчэ не ўмеем, абзначыць сказ мы будзем з дапамогай схемы.

Настаўнік малюе на дошцы прамавугольнік.

— Каб абзначыць сказ на схеме, трэба правільна вылучыць яго пачатак і канец. На схеме пачатак сказа абзначаецца высокай рыскай. (Настаўнік малюе адпаведную рыску.) У канцы сказа робім прыпынак (паўзу). Пазначаем гэта кропкай. (Настаўнік абзначае канец сказа на схеме.) Кропка ў канцы сказа ўказвае, што ён закончаны.

Напрыклад: *Сёння ў мамы свята.* Схема на дошцы:

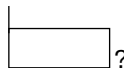

5. Знаёмства са знакам прыпынку ў канцы сказа. Адпрацоўка інтанацыі сказа ў адпаведнасці са знакам прыпынку.

Настаўнік працягвае:

— У канцы сказа могуць стаяць іншыя знакі: «?» і «!».

— Пытальнік ставіцца ў канцы сказа, у якім заключаецца пытанне. Голасам трэба яго перадаць. Напрыклад: *Сёння ў мамы свята?*

— Клічнік паведамляе, што сказ трэба вымаўляць з моцным пачуццём (радасці, захаплення, здзіўлення, усхваляванасці). Голасам трэба паспрабаваць перадаць гэтае пачуццё. Напрыклад: *Сёння ў мамы свята!*

— Кожны знак нам пра нешта паведамляе, таму важна звяртаць на яго ўвагу.

Па меркаванні настаўніка арганізуецца назіранне за зменай інтанацыі ў залежнасці ад знака прыпынку — адзін сказ (на выбар настаўніка ці вучняў) паўтараецца 3 разы з рознай інтанацыяй з улікам розных знакаў прыпынку.

6. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу.

Канструяванне сказаў з апорай на малюнак і схему. Вучні знаходзяць схемы сказаў з рознымі знакамі прыпынку пад малюнкам «Падарунак маме» (с. 6 буквара) і складаюць сказы (апавядальны, пытальны і клічны).

Напрыклад: *Мама атрымала падарунак/кветку. (Мы падарылі маме кветку.) Якая прыгожая кветка!*

(Дзякуй вялікі!) Як вы яе вырасілі? (Як называецца кветка?)

Можна прапанаваць вучням прыдумаць словы, з якімі сын звяртаецца да маці ў момант уручэння падарунка. Напрыклад: *Мы падрыхтавалі табе падарунак. Мамачка, віншваем са святам! Табе спадабалася наша кветка?*

Настаўнік паведамляе, што кветка, якую вырасілі сын і тата, называецца бальзамін. Гэта адна з самых папулярных у свеце раслін. Пры правільным доглядзе бальзамін цвіце круглы год. Звычайна расліна абсыпана мноствам яркіх невялікіх кветчак. Здалёк кветкі бальзаміна нагадваюць маленькія агеньчыкі чырвонага ці ружовага колеру, таму людзі называюць гэтую расліну «агеньчык». Настаўнік цікавіцца, хто з вучняў бачыў гэтую пакаёвую расліну. Калі ёсць магчымасць, настаўнік дэманструе жывую расліну або яе ілюстрацыю.

Вучні разглядаюць наступныя малюнкi на с. 6 буквара. Праца з імі арганізуецца такім чынам. Першы ланцужок малюнкаў адлюстроўвае, як расліна з'явілася. Па кожным малюнку складаецца сказ. Настаўнік звяртае ўвагу на знак прыпынку — кропку. У сказе трэба штосьці расказаць пра расліну. Напрыклад: *З зямлі паказаўся парастак. Расліна пачала расці. (Выраслі першыя лісточкі.) З'явіліся першыя кветкі.*

Наступныя малюнкi адлюстроўваюць, што здарылася з раслінай.

Малюнак 1. Вучні расказваюць, што адбылося з кветкай: яна завяла, апусціла лісце. Настаўнік прапануе скласці сказ з апорай на малюнак і схему, просіць вучняў расказаць, што абазначана высокай рыскай і кропкай. Вучні складаюць сказы. Напрыклад: *Расліна апусціла лісцікі. Раптам кветка завяла.*

Малюнак 2. Настаўнік тлумачыць, што хлопчык разгублены, ён не ведае, што рабіць, як выратаваць кветку. Настаўнік звяртае ўвагу на схему пытальнага сказа і просіць вучняў прыдумаць сказ-пытанне. Напрыклад: *Што здарылася? Што рабіць? Як выратаваць кветку?*

Малюнак 3. Настаўнік задае пытанне, ці атрымалася ў хлопчыка выратаваць кветку, па якіх прыметах гэта можна вызначыць. (Так, атрымалася. Лісцікі на сцяблінках паднятыя, бальзамін усыпаны прыгожымі кветкамі.) Педагог прапануе падумаць, якія эмоцыі, пачуцці ўзніклі ў хлопчыка, калі ён ўбачыў, што агеньчык ажыў, падняў лісцікі, у расліны з'явіліся новыя кветкі. Вучні складаюць клічныя сказы, практыкуюцца ў іх вымаўленні з патрэбнай інтанацыяй. Напрыклад: *Кветка выратавана! Ура!*

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць апавяданне «Наташын букецік» Н. Парукава, вершы «Маме» Э. Агняцвет, «Мае падарункі» Н. Галіноўскай (с. 6–7 спадарожніка буквара).

7. Замацаванне вывучанага матэрыялу. Развіццё маўлення.

Стварэнне праблемнай сітуацыі «Пошук патрэбнай інфармацыі». Для стварэння праблемнай

сітуацыі настаўнік звяртае ўвагу вучняў на малюнак з разгубленым хлопчыкам (с. 6 буквара). Ён не ведае, што трэба рабіць, каб выратаваць кветку. Настаўнік гаворыць:

— Любая расліна патрабуе спецыяльнага догляду. Каб вырасціць нават такую непатрабавальную кветку, як бальзамін (агеньчык), трэба многае ведаць, валодаць інфармацыяй пра асаблівасці догляду яе. Напрыклад, неабходна ведаць, як правільна агеньчык паліваць, якая тэмпература паветра яму падыходзіць, ці любіць ён прамое сонечнае святло або аддае перавагу ценю. Што рабіць, калі лісце ападае або лісцікі вянуць? Што рабіць, калі кветак вельмі мала і яны ападаюць?

— Як вы думаеце, дзе можна атрымаць неабходную інфармацыю? Да каго вы звярнуліся б за парадамі, калі апынуліся б на месцы хлопчыка? (Адказы вучняў выслухоўваюцца і абмяркоўваюцца.)

Гутарка пра крыніцы інфармацыі. Далейшая праца ажыццяўляецца па малюнках с. 7 буквара. Кожны малюнак аналізуецца з пункту гледжання магчымай крыніцы атрымання інфармацыі: можна спытаць у дарослага, напрыклад, у таты, як правільна даглядаць расліну (мал. 1); патрэбную інфармацыю можна атрымаць у школе на ўроку або звярнуцца да настаўніка на перапынку (мал. 2); інфармацыю пра догляд расліны можна атрымаць пры дапамозе камп'ютара, толькі для гэтага трэба ўмець чытаць і пісаць (набіраць тэкст), а яшчэ трэба ведаць правілы бяспечнай працы і пошуку інфармацыі ў інтэрнэце (мал. 3); самая надзейная крыніца інфармацыі — гэта кніга: калі чалавек умее чытаць, ён абавязкова знойдзе ў кнігах адказы на ўсе пытанні (мал. 4).

Складанне сказаў. Адпрацоўка інтанацыі сказаў у залежнасці ад знакаў прыпынку. Па меркаванні настаўніка па кожным малюнку складаецца адзін або некалькі сказаў, якія вымаўляюцца з рознай інтанацыяй у залежнасці ад знака прыпынку.

Падагульненне атрыманых ведаў з апорай на схему. Настаўнік просіць вучняў па схеме (с. 7 буквара) расказаць, што абазначае высокая рыска, якія знакі прыпынку могуць стаяць у канцы сказа.

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 2–3 дапаможніка «Робчы сшытак да буквара» [4].

8. Пазакласнае чытанне.

Паведамленне тэмы заняткаў пазакласнага чытання. Настаўнік паведамляе, што сёння не зусім звычайны ўрок навучання грамаце, вучняў чакае сустрэча з дзіўным светам кніг. Настаўнік чытае ўслых загадку пра кнігу і літары з дапаможніка «Пазакласнае чытанне. 1 клас» [5, с. 6].

Уступная гутарка пра кнігі і ўрокі пазакласнага чытання. Настаўнік звяртае ўвагу на выставу кніг і гаворыць, што вельмі рады бачыць любімыя кнігі сваіх вучняў. Просіць устаць вучняў, якія ўмеюць чытаць і самі прачыталі тую кнігу, якую прынеслі на выставу. Затым прапануе іншым вучням расказаць, хто ім чытае кнігі ў сям'і, пытаецца, ці жадаюць яны навучыцца самі чытаць свае

любімыя кнігі. Настаўнік выказвае ўпэўненасць у тым, што хутка ўсе вучні першага класа навучацца добра самі чытаць кнігі і змогуць ганарыцца гэтым.

Настаўнік чытае ўслых аповяданне «Дзіцячыя акулеры» К. Ушынскага з дапаможніка «Пазакласнае чытанне. 1 клас» [5, с. 4–5].

Педагог расказвае, што чытаць дзеці вучацца па буквары на ўроках навучання грамаце, а адзін раз у два тыдні на гэтых уроках яны будуць адпраўляцца ў займальнае падарожжа па старонках дзіцячых кніг. Падарожнічаць па кнігах змогуць разам усе вучні класа: і тыя, хто чытае, і тыя, хто яшчэ толькі вучыцца чытаць. Для гэтага трэба вельмі захацець даведацца пра ўсе сакрэты кнігі, быць уважлівым, і тады кніга сама раскрыве ўсе свае таямніцы.

Настаўнік задае пытанне, ці хочучь дзеці самі праверыць гэта, і прапануе пачаць першае падарожжа ў дзіўны свет кніг. Педагог паведамляе, што сёння першыя заняткі пазакласнага чытання. На такіх занятках вучні будуць знаёміцца з новымі кнігамі, даведаюцца пра тое, як кніга ўмее расмаўляць са сваімі чытачамі.

Увядзенне правілаў першага знаёмства з новай кнігай. Настаўнік зноў прыцягвае ўвагу вучняў да выставы кніг. Падкрэслівае, што на паліцах стаяць знаёмыя і незнаёмыя дзецім кнігі. Прапануе вучням уважліва паглядзець на вокладкі кніг і падумаць, ці можна без чытання даведацца пра змест незнаёмай кнігі. Выслухоўваюцца ўсе выказванні дзяцей. Пры неабходнасці настаўнік паўтарае пытанне, змяніўшы яго фармулёўку: «Як без чытання даведацца пра змест кнігі? Па якіх прыметах? Што дапамагае здагадацца пра змест кнігі? На што мы звяртаем увагу ў першую чаргу, калі знаёмімся з новай кнігай?» Неабходна падвесці вучняў да ўсведамлення таго, што першай пра незнаёмую кнігу расказвае вокладка.

Педагог бярэ ў рукі адну кнігу і арганізуе калектыўны разгляд вокладкі па пытаннях:

— Хто намалюваны (што намалювана) на вокладцы? Пра што можа ісці гаворка ў ніжэй з такой вокладкай? Ці ўсім вам было зразумела, пра што будзе расказана ў кнізе? Ці прыйшлося нам што-небудзь чытаць? (*Не. Мы разглядалі малюнак.*)

Настаўнік паведамляе, што малюнкi ў кнігах называюцца ілюстрацыямі. Ілюстрацыі размешчаны не толькі на вокладцы, але і на старонках кніг. Каб праверыць свае першыя здагадкі, трэба пагартыць кнігу і разгледзець ілюстрацыі на старонках. Педагог працягвае:

— Якія яшчэ элементы вокладкі вы можаце назваць? Што яшчэ размешчана на вокладцы? (*Назва кнігі, прозвішча і імя аўтара.*) Вядома, чалавек, які ўмее чытаць, абавязкова прачытае на вокладцы назву кнігі, даведаецца, хто яе аўтар.

Настаўнік звяртаецца да вучня, які прынёс разглядаемую кнігу, і просіць яго пацвердзіць здагадкі аднакласнікаў пра яе змест. Педагог падагульняе:

— Давайце падвядзем вынік нашай гутаркі і разам падумаем, пра што можа расказаць вокладка кнігі.

Для паўтарэння правілаў знаёмства з новай кнігай можна выкарыстаць заданне «Аб чым раскажа вокладка кнігі» [5, с. 8].

Замцаванне правілаў знаёмства з новай кнігай. Праца арганізуецца па заданні на с. 7 буквара. Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на ўмоўны знак «Пазакласнае чытанне», фармулюе заданне:

— Разгледзьце вокладкі кніг. Складзіце два сказы з апорай на схемы. Першы сказ павінен змяшчаць пытанне, другі — адказ на яго. Напрыклад: «Гэта кніга пра жывёл? Так, гэта кніга пра жывёл».

Калектыўны разгляд вокладкі кнігі. Этап урока можна правесці ў форме гульні «Даведайся пра кнігу па вокладцы». Адзін вучань выходзіць да дошкі, бярэ ў рукі сваю любімую кнігу. Вучні разглядаюць вокладку, робяць здагадкі пра змест кнігі. Настаўнік звяртае ўвагу на правільнасць пабудовы пытанняў, якія задаюць вучні. (*Гэта кніга пра дзяцей? Гэта кніга казак?*) Вучань пацвярджае або абвяргае меркаванні з іншым вучнем. Калектыўны аналіз вокладкі выступае ў якасці ўзору дзеянняў вучняў для працы ў парах.

Праца ў парах. Усе вучні падыходзяць да выставы, бяруць свае кнігі і вяртаюцца на месцы. Арганізуецца праца ў парах.

1-шы этап. Вучні абменьваюцца кнігамі з суседам па парце. З незнаёмай кнігай вучні дзейнічаюць па алгарытме:

- ✓ разглядаюць ілюстрацыю на вокладцы;
- ✓ чытаюць назву кнігі (для тых, хто ўмее чытаць);
- ✓ чытаюць прозвішча і імя аўтара (для тых, хто ўмее чытаць);
- ✓ разглядаюць ілюстрацыі на старонках кнігі.

Пасля знаёмства з новай кнігай вучань выказвае здагадкі пра яе змест. Гаспадар кнігі робіць вывад пра правільнасць меркаванняў, пагаджаецца ці не са сваім таварышам.

2-гі этап. Вучні вяртаюць кнігі адзін аднаму. Кожны расказвае пра сваю любімую кнігу: «Мне вельмі падабаецца гэта кніга, таму што...»

Рэкамендацыі па рабоце з кнігай дома. Настаўнік просіць вучняў расказаць, пра якія сакрэты кніг яны даведліся на ўроку. Калі вучням патрэбна дапамога, задае пытанні:

— Пра што можа расказаць вокладка кнігі? Як можна даведацца пра змест кнігі, калі не ўмееш чытаць? (*Па ілюстрацыях.*) Якія часткі вокладкі можна выкарыстоўваць для знаёмства з кнігай, калі ўмееш чытаць? (*Ілюстрацыю, назву кнігі, прозвішча і імя аўтара.*)

Педагог бярэ ў рукі сваю любімую кнігу, расказвае, чаму яна для яго каштоўная, як часта і ў якія хвіліны ён звяртаецца да кнігі, як яна яму дапамагае ў жыцці.

Настаўнік гаворыць, што многія дзеці захапляюцца гульнямі на камп'ютары і мала часу адводзяць чытання кніг. Якую парадку на гэты конт дае кніга? Педагог чытае ўслых верш «Камп'ютар і кніга» М. Пазнякава [5, с. 4–5].

Настаўнік прапануе вучням дома яшчэ раз перагледзець свае любімыя дзіцячыя кнігі, пагартыць іх старонкі, уважліва разгледзець ілюстрацыі. Можна

папрасіць бацькоў паказаць адну незнаёмую кнігу. Настаўнік нагадвае, што знаёміцца з ёй трэба па тых правілах, пра якія вучні даведаліся сёння на ўроку. Затым можна папрасіць дарослых прачытаць гэту кнігу, каб праверыць свае здагадкі.

9. Рэфлексія вучнямі ўяўленняў пра сказ.

Настаўнік паведамляе, што падарожжа па краіне беларускай мовы падыходзіць да канца і звяртае ўвагу вучняў на востраў «Сказ». Арганізуецца гутарка па пытаннях:

— Хто запомніў назву новага вострава, які мы адкрылі сёння на ўроку? (Сказ.) Што вы даведаліся пра сказ? Што навучыліся самі рабіць?

Настаўнік падкрэслівае, што для разумення сэнсу сказа і маўлення ў цэлым трэба казаць выразна, ясна, няспешна, з паўзамі ў канцы кожнага сказа.

10. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік падводзіць вынік урока, хваліць усіх за працу, адзначае актыўнасць і стараннасць асобных вучняў. Настаўнік паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні даведаліся, што маўленне складаецца са сказаў, засвоілі правілы знаёмства з новай кнігай, але наперадзе яшчэ шмат новых адкрыццяў, якія вучням трэба будзе зрабіць на ўроках беларускай мовы.

Настаўнік чытае верш Г. Сіняковай у перакладзе М. Чарняўскага, які змешчаны на форзацы дапаможніка [5].

Ёсць у кнігах быль і казка,
Толькі іх любі, будзь ласкаў.
Хочаш мудрым, добрым стаць —
Трэба болей кніг чытаць!

Навучанне пісьму

Урок 1. Знаёмства з пропісямі. Гігіенічныя правілы пісьма. Элементы літар як часткі цэлага

Мэта: забяспечыць агульнае знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Пропісь 1», засваенне асноўных гігіенічных правіл пісьма (захаванне правільнай пасадкі, уменне трымаць ручку), замацаванне паняццяў «вуснае маўленне» і «пісьмовае маўленне»; фарміраванне станоўчай матывацыі да засваення навыку пісьма, уяўленняў аб элементах літары як часткі цэлага, развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, выконваць правілы гігіены вучэбнай працы, рыхтавацца да ўрока і наводзіць парадак у канцы ўрока); выхаванне культуры пісьмовага маўлення.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 2–7; канверт з лістом для вучняў; віншавальныя паштоўкі з тэкстам, які напісаны каліграфічна правільным почыркам; плакаты з вучэбнага нагляднага дапаможніка «Уводзіны ў школьнае жыццё. 1 клас. Дыдактычны матэрыял» (далей — ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»): «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна», «Ручка-вучаніца», «Аловак-вучань»; элементы літар для канструявання (па колькасці груп); дэманстрацыйны камплект элементаў літар для канструявання; плакат «Алфавіт»; карткі з алфавітам рукапісных літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння. Паведамленне тэмы ўрока.

Арганізацыя ўвагі вучняў. Вучні разам з настаўнікам хорам чытаюць вершаваныя радкі:

Заліваецца званок —
Пачынаецца ўрок.
Каля парт мы ўсе стаім,
На настаўніка глядзім.

Гутарка пра першы ўрок пісьма. Настаўнік паведамляе, што сёння ў вучняў першы ўрок пісьма. Цэлы год першакласнікі будуць вучыцца правільна і прыгожа пісаць.

— Чаму так доўга — цэлы год? Як вы думаеце? (Адказы вучняў.) Сапраўды, трэба навучыцца пісаць не толькі літары, але і словы, сказы. Навука прыгожага пісьма не любіць спешкі і патрабуе да сябе павагі. Любая справа атрымліваецца добра, калі мы стараемся, прыкладаем свае намаганні. Ва ўсе часы пісьменныя і адукаваныя людзі карысталіся заслужаным аўтарытэтам. Да канца першага класа мы ўсе навучымся не толькі чытаць, але і пісаць. Вашы бацькі змогуць вамі ганарыцца.

Гульнявая сітуацыя «Віншавальная паштоўка». Павіншаваць вучняў з першым урокам пісьма прыйшлі іх сябры з курса «Уводзіны ў школьнае жыццё» — Ручка і Аловак. На дошцы выявы герояў, малюнак «канверт». Настаўнік раздае вучням віншавальныя паштоўкі, падпісаныя каліграфічна правільным почыркам. Паштоўкі можа ўручаць казначны персанаж Паштальён Печкін або вучні V класа, былыя вучні настаўніка.

Настаўнік звяртаецца да першакласнікаў:

— Разгледзьце віншавальныя паштоўкі. Мы з вамі яшчэ не ўмеем чытаць рукапісныя літары, але паспрабуем што-небудзь сказаць пра аўтара гэтых паштовак. Што вы думаеце пра яго? (*Іх пісаў вельмі старанны чалавек, таму што ўсе літары напісаны прыгожа.*)

Настаўнік зачытвае тэкст віншавальных паштовак, у якіх вучняў павіншавалі з першым урокам пісьма і выказалі надзею, што да канца навучальнага года яны ўсе навучацца пісаць гэтак жа прыгожа.

Праблемная сітуацыя. Настаўнік выказвае сумненне: ці трэба марнаваць цэлы год на тое, каб вучыцца пісаць ручкамі ў сшытках, калі цяпер можна ўступаць у зносіны адзін з адным пры дапамозе сучаснай тэхнікі — тэлефонаў, інтэрнэту і іншых прылад. Вучні выказваюць свае меркаванні.

Падагульненне. Гутарка па пытаннях настаўніка для праверкі ўсведамлення мэт навучання пісьму:

— Чаму будзем вучыцца на ўроках пісьма? Навошта сучаснаму чалавеку ўмець пісаць?

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Пропісь 1». Настаўнік прапануе вучням узяць у рукі сшытак, які дапаможа ім навучыцца прыгожа і правільна пісаць. Чытае верш «Першая пропісь» (пропісь, с. 1).

Вучні гартуюць пропісь, дзеляцца ўражаннямі. Настаўнік паведамляе, што кожны вучань атрымаў асабісты ліст ад аўтараў пропісяў. Вучні адкрываюць пропісь на с. 2–3, разглядаюць канверт, малюнк і ліст. Настаўнік чытае ліст-зварот (пропісь, с. 3). Можна звярнуцца па дапамогу да дзяцей, якія ўмеюць чытаць. Верагодна, яны не змогуць прачытаць напісаны тэкст, паколькі рукапісныя літары выглядаюць інакш, чым друкаваныя. Гэты момант выкарыстоўваецца ў якасці матывацыі да авалодання пісьмовым маўленнем.

Замацаванне атрыманых на ўроку чытання ведаў па тэме «Вуснае і пісьмовае маўленне».

На ўроку пісьма працягваецца гутарка па тэме «Вуснае і пісьмовае маўленне». Вучні адказваюць на пытанне, якое маўленне — вуснае або пісьмовае — выкарысталі аўтары, каб звярнуцца да іх. Настаўнік тлумачыць: каб карыстацца пісьмовым маўленнем, трэба ўмець не толькі пісаць, але і чытаць тое, што напісана. Усяму гэтаму вучні будуць вучыцца на ўроках пісьма.

Вучні абводзяць па контурам пункцірны малюнак «канверт» (с. 2).

Настаўнік чытае загадку.

Сіні домік,
Сіні дом,
Ён, напэўна, усім вядом.
За сіняй стрэшкай,
Сінім донцам,
З вузкай шчылінай-аконцам,
Над аконцам — вечка-крышка,
Не пралезе нават мышка.
Хто жыве ў ім — не відаць,
Гэта трэба адгадаць.

(Паштовая скрынка.)

Н. Гілевіч [6, с. 514–515]

Гутарка пра звычайную і электронную пошту. Вучні разглядаюць малюнк паштовай скрынкі і камп'ютара (с. 2). Арганізуецца абмеркаванне, па якой пошце можна атрымаць сапраўднае пісьмо ў такім канверце. Зафарбоўваецца кружок на малюнку з паштовай скрынкай.

Працягваючы гутарку, настаўнік запытваецца, якія навыкі патрэбныя, каб напісаць пісьмо — звычайнае і электроннае. Арганізуецца параўнанне друкаванага і рукапіснага шрыфтоў на прыкладзе слова *пошта* (с. 2), гутарка пра іх выкарыстанне: друкаваны шрыфт суадносіцца з пісьмом на камп'ютары, а рукапісны — са звычайным пісьмом, якое людзі пішуць з дапамогай ручкі.

Слова *пошта*, запісанае рукапісным шрыфтам, злучаецца з малюнкам паштовай скрынкі, друкаваным шрыфтам — з малюнкам камп'ютара (с. 2).

Засваенне новых спосабаў дзеяння. Знаёмства з правіламі пасадкі пры пісьме і карыстання ручкай арганізуецца з апорай на ілюстрацыі (пропісь, с. 4–5), плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна».

Матывацыя вучняў да засваення правіл пісьма. Настаўнік паведамляе, што вучні абавязкова навучацца правільна і прыгожа пісаць, калі будуць выконваць пэўныя правілы. Усе дарослыя іх ведаюць і выконваюць, таму ўмеюць пісаць. Літары будуць паслухмянымі толькі ў тых вучняў, якія будуць выконваць гэтыя правілы.

Самае першае правіла — навучыцца правільна сядзець пры пісьме. Ад правільнай пасадкі ў час напісання літар залежаць здароўе і прыгожая пастава. Калі не выконваць правілы пасадкі пры пісьме, можна скрывіць пазваночнік. Настаўнік выказвае ўпэўненасць, што ўсе вучні класа хочуць вырасці здаровымі, мець прыгожую паставу, таму абавязкова будуць выконваць гэтае важнае правіла. Вучань, які ўмее правільна сядзець, абавязкова навучыцца правільна пісаць літары.

Практычнае асваенне правіл пасадкі. Тлумачэнне і дэманстрацыя кожнага правіла, якое рэгулюе паставу вучняў у час пісьма. На гэтым этапе настаўнік робіць акцэнт на апору тулава (спіны) на спінку крэсла, становішча ног, плячэй, рук і локцяў. Уводзіцца прыём самаправеркі правільнай адлегласці ад тулава (жывата) да краю стала («кулачок» або «далонька»: паміж жыватам і партай павінны змяшчацца кулачок або далонька).

Практычнае асваенне правіл карыстання ручкай. Другое правіла — уменне правільна трымаць ручку ў руцэ. Настаўнік просіць вучняў узяць ручку, разгледзець яе.

— Ручка складаецца з корпуса і стрыжня з чарнільнай пастай. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.) Сапраўдныя вучні, акуратныя, выхаваныя і беражлівыя, не гуляюць з ручкай, не грызучь яе, не раскручваюць дэталі. Яны пішуць ручкай у сшытку старанна і акуратна. Вы ўсе, безумоўна, менавіта такія сапраўдныя вучні першага класа! Таму ручка абавязкова будзе вам дапамагаць і ў вас усё атрымаецца!

Настаўнік дэманструе ўзор правільнага становішча ручкі ў руцэ, коратка каменціруе (гл. спосаб дзеяння). Просіць вучняў выканаць наступныя дзеянні:

— Уявіце, што нам трэба ўзяць з далонькі дробку солі. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.) Зафіксуе становішча трох пальчыкаў. Пакажыце. Зараз гэтымі трыма пальчыкамі возьмем ручку. Пакажыце.

Настаўнік арганізуе праверку і трэніроўку. Настаўнік нагадвае, што ручку не трэба моцна сціскаць. Калі навучыцца правільна трымаць ручку, яна не будзе падаць, нават калі ўказальны палец прыпадняць уверх. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.)

Вучні ставяць руку на локаць і паказваюць, як яны трымаюць ручку. Некалькі разоў практыкуюцца:

кладуць ручку на парту, бяруць трыма пальцамі і некалькі разоў прыўздываюць указальны палец.

Фарміраванне ўяўленняў пра элементы літар як часткі цэлага. Праца арганізуецца калектыўна з апорай на пропісь (с. 6–7) і (або) у групах з выкарыстаннем набору элементаў літар для канструявання і картак з алфавітам рукапісных літар (па колькасці груп).

Варыянт арганізацыі калектыўнай работы.

Настаўнік прапануе разгледзець алфавіт (с. 6) і пазлы (с. 7). Вучні разглядаюць першы радок з пазламі і расказваюць, з якіх частак складаецца грыбок. (*Шапачка і ножка.*) Настаўнік паведамляе, што ўсе літары таксама складаюцца з частак — элементаў. Каб навучыцца пісаць літару, неабходна навучыцца пісаць усе яе элементы. Настаўнік прапануе пачаць вучыцца вызначаць элементы, з якіх складаюцца літары, і выканаць наступнае заданне. Вучні разглядаюць пазлы (пропісь, с. 7). Настаўнік называе элемент, вучні паўтараюць яго назву. Першыя два элементы ствараюць малую літару **а** (побач з **авечкай**), таму з ёй злучаны пазлы з авалам і прамой з закругленнем унізе. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка вызначаюць, якія літары ўтвараюць наступныя элементы: плаўная лінія і прамая з закругленнем унізе — малую літару **л** (побач з **лісай**); авал і прамая з пятлёй уверсе — малую літару **в** (побач з **вожыкам**). Пазлы з элементамі злучаюцца з адпаведнымі літарамі. Перад злучэннем пазлаў вучні паказваюць сваю гатоўнасць да пісьма: бяруць правільна ручку, ставяць руку на локаць і дэманструюць, як яны навучыліся трымаць ручку. Узор сігналу-жэста «Гатовы да пісьма» дадзены ў пропісі на с. 6.

Настаўнік звяртае ўвагу, што некаторыя элементы прысутнічаюць у складзе некалькіх літар. Вучні выконваюць другое заданне (пропісь, с. 7) з арыенцірам на ўзор: злучаюць вызначаны элемент з літарамі, у якіх ён сустракаецца: *авал* — малыя літары **ф, б, д, а, в**; *прамая з пятлёй унізе* — малыя літары **д, з, у, ў**.

Варыянт арганізацыі работы ў групах. Дадатковае заданне ў групах выконваецца на ўроку пры наяўнасці часу. Настаўнік паведамляе, што вельмі ўсхваляваны, бо ўсе літары, якія ён сёння падрыхтаваў для ўрока пісьма, рассыпаліся. Ён склаў рассыпаныя літары ў канверт і просіць вучняў дапамагчы іх сабраць. Настаўнік прапануе карыстацца алфавітам рукапісных літар, бо не ўсе вучні ведаюць пісьмовыя літары.

Заданне для груп — класці літару з элементаў. Кожная група можа класці адну ці некалькі літар з прапанаваных элементаў.

Прэзентацыя вынікаў работы. Адзін прадстаўнік ад кожнай групы на дошцы складае літары з дэманстрацыйнага камплекта элементаў літар. Усе атрыманыя варыянты калектыўна абмяркоўваюцца.

Вывад: элементаў мала, а літар атрымалася шмат. З адных і тых жа элементаў можна класці розныя літары.

Навядзенне парадку на парце, падрыхтоўка да перапынку. Настаўнік дапамагае вучням падрыхтавацца да перапынку:

— Сапраўдныя вучні не толькі добра працуюць на ўроку, але і наводзяць парадак на парце пасля выканання ўсіх заданняў. Загортваем сшыткі, кладзём іх на край парты. Ручку кладзём у пенал.

3. Рэфлексіўны аналіз вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні расказваюць, чаму яны навучыліся на ўроку, пра што даведаліся. Настаўнік хваліць усіх за працу, паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні пазнаёміліся з асноўнымі правіламі пісьма, навучыліся правільна сядзець і трымаць ручку; даведаліся, што літары складаюцца з асобных элементаў.

Урок 2. Разлінейка пропісі. Рабочы радок. Пісьмо з нахілам

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з разлінейкай пропісяў, засваенне і замацаванне асноўных гігіенічных правіл пісьма (нахільнае размяшчэнне сшытка на парце; захаванне правільнай пасадкі, уменне трымаць ручку), засваенне паняццяў «рабочы радок», «нерабочы радок» (міжрадковая прастора), развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (уменне карыстацца пісьмовымі прыладамі, выконваць правілы гігіены вучэбнай працы); выхаванне культуры пісьмовага маўлення.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 8–9; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); аркушы паперы без разлінейкі памерам 1/2 або 1/4 фармату А4.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Вучні разам з настаўнікам хорам чытаюць вершаваныя радкі.

Сталі вучні каля парт,
Тут не знойдзеш дашкалят.
Мы гатовы працаваць —
Веды дружна здабываць.

Л. Забалоцкая [7]

Настаўнік прапануе вучням паказаць, як правільна сядзець і трымаць ручку (аловак). Паведамляе, што на ўроку вучні даведаюцца пра яшчэ адзін сакрэт (правіла) прыгожага пісьма.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка, самамасаж рук. Настаўнік нагадвае, што перад пісьмом трэба падрыхтаваць пальчыкі да працы. Для гэтага патрэбна спецыяльная зарадка — гімнастыка для пальчыкаў. Пасля зарадкі пальчыкі становяцца паслухмянымі, гнуткімі, яны гатовыя выконваць усе практыкаванні ў сшытку для пісьма. Практыкаванне для пальчыкавай гімнастыкі настаўнік падбірае самастойна або выкарыстоўвае ўжо вывучаныя з вучнямі ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё». Прыводзім магчымы варыянт пальчыкавай гімнастыкі.

Практыкаванні для пальчыкаў

1. Рукі на сталае. Пальцы рук разводзяцца і зводзяцца.

На сталае далонькі.
Пальцы развяду.
А затым я зноўку
Пальчыкі злучу.
Іх разводжу і злучаю,
З пальчыкамі я гуляю.

2. Рукі на сталае. Пальцы падымаюцца ўверх.

На стол далонькі пакладу,
Угору потым іх вяду.
Вось так рабі — не пазяхай!
«Угору — уніз» — запамінай!

3. Пальцы танчаць на парце — па чарзе дакранаюцца падушачкамі да стала.

Мы па купінах пакрочым,
Раз, два, тры, чатыры, пяць.
Каб раўней пісаць радочкі,
Пальцы трэба ўмацаваць.

4. Рукі на сталае. Пальцы па адным падымаюцца ўверх.

Буду я вучыцца зараз
Пальцы ўгору прыўздымаць.
Не спяшаюся ні разу,
Раз, два, тры, чатыры, пяць.

5. Пальцы рук па чарзе дакранаюцца падушачкамі да вялікага пальца.

Вось я пальчыкі злучаю —
Кольцы зараз атрымаю.
Раз, два, тры, чатыры —
Зноў усё мы паўтарылі.

Паводле Г. Асманавай
Л. Забалоцкая [7]

Абвядзенне малюнка па контуры. Паўтарэнне сігналу-жэста «Гатовы да пісьма». Настаўнік прапануе вучням узяць ручку і паказаць гатоўнасць да выканання заданняў у пропісі.

Вучні разглядаюць малюнак «Дом» (с. 8), называюць вядомыя ім геаметрычныя фігуры, абводзяць па контуры намалёваныя прадметы. Работа праводзіцца калектыўна:

- адзін вучань называе геаметрычную фігуру і прадмет, у якім ён разгледзеў гэтую фігуру, напрыклад: *круг* — сонейка;
- усе вучні знаходзяць на малюнку сонейка і абводзяць яго па контуры ручкай або каляровым алоўкам (па меркаванні настаўніка).

Аналагічная праца арганізуецца з іншымі прадметамі і вядомымі геаметрычнымі фігурамі: *трохвугольнік* — дах; *прамавугольнік* — сцены, вокны, дзверы, падмурак з цэглы, верхняя частка коміна. Калі вучні самі назавуць іншыя геаметрычныя фігуры (*чатырхвугольнік*, *пяцівугольнік*), па контуры абводзяцца труба і штыкетнік. Калі вучні яшчэ не ведаюць гэтыя фігуры, настаўнік просіць назваць астатнія прадметы (аблокі, штыкетнік, комін) і абвесці іх па контуры самастойна.

Замацаванне атрыманых на ўроку чытання ведаў па тэме «Сказ». Развіццё маўлення. Настаўнік прапануе вучням расказаць, што

абазначаюць схемы пад малюнкам. (*Гэта схемы сказаў.*) Гутарка працягваецца:

— Па якіх прыметах вы здагадаліся, што гэтыя сказы? (*Высокай рыскай абазначаны пачатак сказаў. У канцы сказаў стаяць знакі прыпынку.*)

— Хто памятае назвы знакаў прыпынку, якія ставяцца ў канцы сказа? (*Кропка, клічнік і пыталынік.*) Калі ў канцы сказа ставіцца кропка? (*Кропка ставіцца ў канцы сказа, у якім пра што-небудзь або каго-небудзь паведамляецца.*) Калі ставіцца клічнік? (*Клічнік ставіцца ў канцы сказа, які перадае асабліва моцнае пачуццё: радасць, захапленне, трывогу, хваляванне, страх, кліч на дапамогу і інш.*) Калі ставіцца пыталынік? (*Пыталынік ставіцца ў канцы сказа, які змяшчае пытанне.*)

Вучні абводзяць па контуры схемы сказаў (прамавугольнікі), складаюць па сюжэце малюнка апавядальны, пыталыні і клічны сказы.

Знаёмства з разлінейкай пропісяў. Настаўнік звяртае ўвагу, што наступнае заданне ў пропісях вучні будуць выконваць на лінейках, прапануе іх разгледзець (с. 8). Нагадвае, што падобныя лінейкі вучні ўжо сустракалі ў сшытку «Уводзіны ў школьнае жыццё». Нагадвае, што радок, які зафарбаваны колерам, называецца рабочым. Удакладняе, што радкі называюцца рабочымі, таму што менавіта на іх вучні будуць працаваць — пісаць літары, словы і сказы. Прапануе знайсці наступны пусты рабочы радок і зафарбаваць яго любым каляровым алоўкам.

Знаёмства з разлінейкай працягваецца. Настаўнік гаворыць:

— Шырокі радок — нерабочы, дадатковы, ён аддзяляе рабочыя радкі, пакідае паміж імі адлегласць, каб літары не зліваліся. Гэтую адлегласць яшчэ называюць міжрадкавай прасторай.

Настаўнік прапануе вучням знайсці паміж рабочымі радкамі яшчэ адну тонкую лінію-памочніцу, якая праходзіць пасярэдзіне нерабочага радка. Педагог тлумачыць, што гэтая лінія будзе дапамагаць вучням арыентавацца ў радках і вытрымліваць патрэбную вышыню літар.

Развіццё матарыкі рукі. Арыенціроўка ў пропісях. Маляванне на рабочых радках дома і штыкетніка (с. 8). Настаўнік прапануе намаляваць для маленькага гнома дом і штыкетнік. Аналізуецца месцазнаходжанне дэталей малюнка: дах размешчаны ў міжрадкавай прасторы (нерабочым радку), яго вышыня даходзіць да сярэдзіны нерабочага радка; сцены дома, падлога і столь намаляваныя на рабочым радку; дошкі штыкетніка — на рабочым радку, выступы штыкетніка — паміж рабочымі радкамі.

Для замацавання ўмення арыентавацца ў разлінейцы пропісяў настаўнік тлумачыць сам ці прапануе вучням назваць месцазнаходжанне кропак, па якіх ім трэба будзе маляваць дом і штыкетнік. Уводзяцца паняцці «сярэдзіна міжрадкавай прасторы (нерабочы радок)», «верхняя лінія рабочага радка», «ніжняя лінія рабочага радка»: верхняя кропка даху знаходзіцца на сярэдзіне нерабочага радка; ніжняя кропка даху — на верхняй лініі

рабочага радка; верхня кропкі штыкетніка — на сярэдзіне нерабочага радка; кропкі пачатку прамых ліній штыкетніка — на верхняй лініі рабочага радка; кропкі канца прамых ліній штыкетніка — на ніжняй лініі рабочага радка.

Падрыхтоўка да нахільнага пісьма.

Эксперымент з прамымі лініямі (па меркаванні настаўніка). Калі настаўнік у рамках вучэбнага курса «Уводзіны ў школьнае жыццё» не праводзіў эксперымент з прамымі і нахільнымі лініямі на белым аркушы паперы без разлінейкі, ён можа арганізаваць гэту работу на ўроку пісьма.

Вучні атрымліваюць белыя аркушы паперы.

1. Настаўнік запытваецца, хто з вучняў умеє праводзіць прамыя лініі зверху ўніз. (*Усе ўмеюць.*) Праверка: вучні паказваюць у паветры, як пішуцца прамыя лініі зверху ўніз.

2. Аркушы паперы вучні размяшчаюць прама перад сабой (без нахілу), праводзяць прамыя лініі зверху ўніз (рух — «на сябе»).

3. Узаемаправерка ў парах:

— Пакладзіце аркушы прама перад сабой. Якія лініі атрымаліся? (*Прамыя.*)

4. Вучні пераварочваюць аркушы паперы і мяняюць яго размяшчэнне на парце: правы верхні вугал накіраваны ўверх, левы ніжні — уніз. (Абавязкова правярыць правільнасць размяшчэння ліста ва ўсіх вучняў.)

Вучні праводзяць прамыя лініі зверху ўніз (рух — «на сябе»).

5. Узаемаправерка ў парах:

— Пакладзіце аркушы прама перад сабой. Якія лініі атрымаліся? (*Нахільныя.*)

Вывад. Нахільныя лініі атрымаліся, калі мы павярнулі аркушы паперы: мы пісалі прамыя лініі зверху ўніз («на сябе»), а выходзілі нахільныя лініі. Значыць, нахіл ліній залежыць ад становішча (размяшчэння) аркушы.

Практычнае асваенне правіл размяшчэння сшытка на парце.

Настаўнік прапануе вучням навучыцца правільна размяшчаць на парце сшытак. У залежнасці ад таго, якая падрыхтоўчая работа была праведзена ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё», арганізуецца поўны або скарачаны варыянт знаёмства з правіламі размяшчэння сшытка на парце (гл. спосаб дзеяння).

Пакрокавае калектыўнае выкананне дзеянняў:

1) адкрыты сшытак пакласці прама перад сабой;
2) правую далонь пакласці на правы верхні вугал, левую — на левы ніжні вугал;

3) пасунуць сшытак (пакласці пад вуглом, з нахілам): правы вугал крыху ўверх, левы ніжні — уніз;

4) левы ніжні край сшытка («вугалок») перасунуць да сярэдзіны тулава (грудзей).

Заўвага. Для арыенціру правільнага вугла нахілу сшытка на парты можа быць наклеена вузкая каляровая палоска пад вуглом 25 градусаў.

Тлумачэнне і дэманстрацыя кожнага правіла, якое рэгулюе размяшчэнне сшытка на парце.

На гэтым этапе ўрока настаўнік робіць акцэнт на патрэбны нахіл сшытка, размяшчэнне яго на парце цалкам без выступу за край, перамяшчэнне сшытка па парце па меры запаўнення старонкі. Наступная работа выконваецца на аркушы справа (с. 9), таму настаўнік дапамагае вучням пасунуць сшытак налева так, каб ніжні вугал правай старонкі пропісі знаходзіўся насупраць сярэдзіны тулава.

Знаёмства з дадатковымі касымі лініямі, якія рэгулююць нахіл. Настаўнік тлумачыць, што пропісь трэба размяшчаць на парце так, каб гэтыя лініі былі накіраваны прама на вучня.

Заўвага. Пачынаючы са с. 9 пропісі вытрымліваецца нахільнае размяшчэнне сшытка пры выкананні ўсіх заданняў.

Развіццё маторыкі рукі.

Штрыхоўка. Замацаванне выкарыстання сігналаў-жэстаў «Пісаць (штрыхаваць) скончыў» і «Работа выканана». Праца арганізуецца з малюнкам «Хмары і дождж» (пропісь, с. 9). Настаўнік чытае загадкі:

Крыл не маюць, а лятуць,

Ног не маюць, а бягуць.

Не ў вадзе, але з вадою.

Адгадай жа, што такое? (*Хмары.*)

М. Пазнякоў [8, с. 22]

Над лугамі, над палямі

Плачуць доўгімі слязамі.

Бульба, травы і жыты

Часта слёз чакаюць тых. (*Дождж.*)

М. Пазнякоў [8, с. 23]

Цвіту ўсё лета я,

Жыву звычайна ў жыце.

Хлапечае ў мяне імя.

Як зваць мяне, скажыце. (*Васілёк.*)

В. Жуковіч [9, с. 163]

Настаўнік нагадвае правілы штрыхоўкі:

1) не выходзіць за межы малюнка;

2) вытрымліваць аднолькавы нахіл ліній;

3) вытрымліваць аднолькавую адлегласць паміж лініямі.

Настаўнік дэманструе на дошцы ўзор выканання штрыхоўкі.

З мэтай замацавання першага сігналаў-жэста педагог гаворыць:

— Кожны з вас выконвае работу ў розным тэмпе: адны хутка, іншыя — крыху павольней. Настаўнік павінен ведаць, хто ўжо скончыў штрыхаваць, маляваць або пісаць, а хто — не. Для гэтага ў школе ёсць правіла: скончыўшы пісаць (маляваць, штрыхаваць), вучань падымае руку з ручкай або алоўкам. Паднятую з ручкай або алоўкам руку трэба паставіць на локаць. (Настаўнік дэманструе жэст.)

Настаўнік:

— Выканайце штрыхоўку першай хмары і пакажыце жэстам «Штрыхаваць скончыў. Гатоў працаваць далей».

Пасля выканання штрыхоўкі першай хмары настаўнік хваліць вучняў, якія не забыліся жэстам паказаць, што яны справіліся з гэтым заданнем і гатовыя працаваць далей.

Вучні штрыхуюць на ўзор другую хмару.

— Малайчыны! Пакладзіце на месца ручкі (алоўкі), а шыткі пакіньце разгорнутымі перад сабой.

Калі вучні скончылі выкананне ўсяго задання, яны паказваюць гэта жэстам «Работа выканана» — трэба пакласці ручку або аловак, сесці роўна, рукі скласці перад сабой на парце. (Настаўнік дэманструе гэты жэст.)

Правядзенне прамых ліній з захаваннем нахілу. Вучні праводзяць прамыя лініі на лінейках рабочага радка: дождж з хмар, сцябло кветкі (васілька), дожджык (с. 9). Настаўнік знаёміць вучняў з умоўным абазначэннем прыпынку для адпачынку і самакантролю «Сцяжок». Вучні прапісваюць элементы малюнка да сцяжка, робяць прыпынак, звяраюць свой малюнак з узорам. Выконваюць наступную частку работы да чарговага сцяжка.

Кантрольна-ацэначная дзейнасць.

Паўтарэнне правілаў выкарыстання лінеечкі самаацэнкі на палях. Педагог хваліць усіх вучняў і прапануе ім ацаніць сваю работу пры дапамозе лінеечкі. З гэтым знакам для самаацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці вучні працавалі ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё». Настаўнік ажэрціць на дошцы тры лінеечкі і нагадвае, як ажыццяўляецца самаацэнка:

— Калі работа выканана вельмі добра, без памылак, усё атрымалася так, як на ўзоры, я стаўлю крыжык у самым версе лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык у версе першай лінеечкі.)

— Калі работа выканана з памылкамі, не ўсё атрымалася так, як на ўзоры, я стаўлю крыжык пасярэдзіне лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык пасярэдзіне другой лінеечкі.)

— Калі работа выканана вельмі дрэнна, дапушчана шмат памылак, атрымалася зусім не так, як на ўзоры, ці ўвогуле нічога не атрымалася, я стаўлю крыжык у самым нізе лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык унізе трэцяй лінеечкі.)

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Барадулін, Р.* Азбука — вясёлы вулей / Р. Барадулін. — Мінск : Маст. літ., 1994.
2. *Паўлаў, У. А.* Колькі гусей убачыў Яўсей?: Вершы, загадкі, казкі / У. А. Паўлаў. — Мінск : Юнацтва, 1994.
3. Крынічка. Хрэстаматыя для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Выбраныя творы / уклад. Р. Шастак. — Мінск : Радыёла-плюс, 2006.
4. *Свірыдзенка, В. І.* Рабочы шытак да буквара : дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
5. *Свірыдзенка, В. І.* Пазакласнае чытанне. 1 клас : дапаможнік для устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
6. Хрэстаматыя па беларускай дзіцячай літаратуры / склад. М. М. Пятровіч, А. М. Налівайка, І. У. Саламевіч. — Мінск : Вышэйшая школа, 1966.
7. *Заболоцкая, Л.* Стихи и загадки к курсу «Введение в школьную жизнь». Материал для учителей учреждений образования с русским языком обучения. Матэрыял для настаўнікаў устаноў адукацыі з беларускай мовай навучання / Л. Заболоцкая // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2011. — № 5–8.
8. *Пазнякоў, М. П.* Сонейка ўсміхаецца: Вершы, скарагаворкі, загадкі : для дзяцей мал. шк. узросту / Міхась Пазнякоў. — Мінск : Нар. асвета, 2013.
9. *Савельева, Т. М.* Дар слова: Говорим по-русски... Гаворим па-беларуску... / Т. М. Савельева, Н. Г. Еленский. — Минск : Университетское, 1986.

Замацаванне. Праверка разумення спосабу выкарыстання шкалы. Настаўнік тлумачыць, што ў шытку ёсць узор (такі ж, як на дошцы) — тры лінеечкі з адзначанымі крыжыкамі. Вучні знаходзяць узор у шытку і адказваюць на пытанні настаўніка:

— Калі трэба паставіць крыжык у самым версе лінеечкі? Калі трэба паставіць крыжык пасярэдзіне лінеечкі? Калі трэба паставіць крыжык у самым нізе лінеечкі?

Выбар крытэрыю. Ажыццяўленне самаацэнкі. Пад кіраўніцтвам настаўніка вызначаецца крытэрыі — падабенства малюнка з узорам. (Крытэрыі павінен быць адзін, таму што для кожнага крытэрыю неабходна свая шкала.)

Вучні ацэньваюць сваю работу па выбраным крытэрыі.

Настаўнік тлумачыць, што ён таксама будзе правяраць работу вучняў. Калі ён пагодзіцца з ацэнкай вучня, то абвядзе крыжык чырвоным кружком. Калі будзе не згодны з тым, як вучань сам ацаніў сваю работу, то чырвоным колерам паставіць свой крыжык вышэй або ніжэй. (Настаўнік дэманструе гэта на дошцы пры дапамозе каляровай крэйды.)

Настаўнік выконвае праверку непасрэдна на ўроку або пераносіць гэты від дзейнасці на наступны навучальны дзень — вылучае час і плануе спецыяльны этап для аналізу работ вучняў на адным з урокаў.

3. Рэфлексійны аналіз вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік прапануе вучням паказаць, чаму яны навучыліся:

— Пакажыце, як трэба сядзець пры пісьме. Як трымаць ручку? Як праводзіць прамыя лініі зверху ўніз? (*Пісьмо ў паветры.*) Як павінна ляжаць пропісь? Як правяраюць адлегласць ад вачэй да шытка?

Настаўнік хваліць усіх за працу. Паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні паўтарылі асноўныя правілы пісьма; навучыліся праводзіць прамыя лініі, выконваючы патрэбны нахіл.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.

Свірыдзенка В. І., кандыдат педагагічных навук, дацэнт
кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі БДПУ;
Цірынава В. І., кандыдат педагагічных навук, дацэнт,
вядучы навуковы супрацоўнік лабараторыі пачатковай адукацыі НІА

Навучанне грамаце Падрыхтоўчы перыяд

Навучанне чытанню

Урок 3. Слова. Колькасць слоў у сказе

Мэта: забяспечыць замацаванне ўяўленняў вучняў пра сказ, засваенне паняцця «слова», фарміраванне ўмення вылучаць асобнае слова са сказа, вызначаць паслядоўнасць і колькасць слоў у сказе, асваенне спосабу абазначэння слова з дапамогай схемы (ізалявана і ў складзе сказа).

Абсталяванне: буквар, с. 8–9; спадарожнік буквара, с. 8–9; рабочы сшытак да буквара, с. 3; карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; картка з пытальнікам; дэманстрацыйны і раздатчны матэрыял: карткі-схемы «Сказ» (доўгія палоскі), «Слова» (кароткія палоскі); нажніцы.

1. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— Сёння на ўроку мы працягнем падарожжа па краіне беларускай мовы. Паглядзіце на карту: у нас ужо ёсць два адкрыцці! Мы з вамі адкрылі востраў «Маўленне» і востраў «Сказ», дакладна ведаем, што наша маўленне складаецца са сказаў. А вось як пабудаваны сам сказ — пакуль загадка. Гэта і будзе пытаннем, на якое мы павінны адказаць у канцы ўрока.

Настаўнік паказвае картку з пытальнікам, прымацоўвае яе на востраў «Сказ». На працягу ўрока настаўнік звяртаецца да карткі са словамі: «На якое пытанне шукаем адказ?»

2. Актуалізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу па тэмах «Маўленне» і «Сказ».

Гутарка з мэтай паўтарэння апорных ведаў. Настаўнік гаворыць:

— Пачынаем наша падарожжа з паўтарэння таго, што мы ўжо ведаем. Умоўныя знакі карты (схемы-апоры) дапамогуць нам. Пра што мы даведаліся, пабываўшы на першым востраве? На другім?

Калі ўзнікаюць цяжкасці, настаўнік задае пытанні:

— Што дапамагае чалавеку будаваць зносіны? (Маўленне, міміка, жэсты, малюнкi.) Чым карыстаецца чалавек, калі яму трэба нешта спытаць, даведацца, расказаць? (Маўленнем.) Калі чалавек знаходзіцца побач і мы можам вусна перадаць яму нашу просьбу, якое маўленне мы выкарыстоўваем? (Вуснае.) Калі чалавек знаходзіцца далёка, размаўляць з ім немагчыма, але мы можам паведаміць яму пра свае думкі ў пісьмовай форме, якое маўленне мы выкарыстоўваем? (Пісьмовае.)

— Мы ўспомнілі ўсё, што ведаем пра першы востраў, нічога не забылі! Пра што мы даведаліся, калі пабывалі з вамі на другім востраве? Для чаго чалавек выкарыстоўвае ў сваім маўленні сказы? (Для выражэння сваіх думак, паведамлення іншым людзям пра што-небудзь ці пра каго-небудзь.) Чым з'яўляецца ўмоўны знак на другім востраве? (Схемай сказа.) Што абазначае высокая рыска на схеме сказа? (Пачатак сказа.) Што абазначае кропка пасля прамавугольніка? (Канец сказа.) Якія яшчэ знакі прыпынку могуць стаяць у канцы сказа? (Пытальнік і клічнік.)

— Малайчыны! Я бачу, што вы гатовыя ісці наперад! Будзем вучыцца выдзяляць сказы ў маўленні і вызначаць іх колькасць. Будзьце ўважлівыя!

Практыкаванне ў вызначэнні колькасці сказаў у тэксце. Настаўнік дае заданне на слых вызначыць, колькі сказаў ён вымавіць.

Каця ўмее рабіць цацкі з бісеру. Наташа ўмее вязаць. Люда малюе прыгожыя карціны. Ах, якія майстрыхі!

Арганізацыя работы: настаўнік паўтарае тэкст з паўзамі паміж сказамаі; адзін вучань працуе ля дошкі — абазначае кожны сказ схемай; усе вучні працуюць з індывідуальнымі карткамаі — схемамаі сказаў.

Праверка выканання работы. Настаўнік тлумачыць, як трэба ажыццяўляць праверку:

— Я яшчэ раз усё паўтару, вы сачыце па сваіх картках. Калі я буду вымаўляць сказ, вы ўказкай вядзіце пад схемай злева направа і шэптам вымаўляйце сказ разам са мной.

Настаўнік паўтарае тэкст з паўзамі паміж сказамі, вучні самастойна ажыццяўляюць праверку.

Падвядзенне вынікаў работы на этапе актуалізацыі апорных ведаў. Настаўнік падагульняе:

— Вы зрабілі вельмі важную работу: успомнілі, што маўленне складаецца са сказаў, папрактыкаваліся ў вызначэнні іх колькасці. Усе выдатна справіліся з гэтым заданнем. Можам рухацца далей па нашым маршруце.

3. Вывучэнне новага матэрыялу.

Падрыхтоўка да ўвядзення паняцця «слова». Назіранні за закончанасцю думкі ў сказе. Настаўнік гаворыць:

— Мы з вамі ведаем, што сказ выражае закончаную думку. Калі ён заканчваецца, усім усё становіцца зразумела. Калі я скажу: «Таня прыйшла ў ...», вам будзе зразумела, куды менавіта прыйшла Таня — у школу, краму, сталовую, спартзалу? (Не.) Так, я не скончыла сваю думку, значыць, гэта не сказ. Калі я ўдакладню: «Таня прыйшла ў клас» — усё стала ясна? (Так.) Значыць, думка скончана. Гэта сказ.

Гульня «Сказ ці не?». Настаўнік тлумачыць правілы гульні:

— Калі пачуецца сказ, «ставіце кропку» — пляскаеце ў далоні. Будзьце ўважлівыя!

- ✓ У мяне ў партфелі ...
- ✓ У мяне ў партфелі парадак.
- ✓ Я прачытаў кнігу пра ...
- ✓ Я прачытаў кнігу пра дыназаўраў.
- ✓ Лісце на дрэвах пачынае ...
- ✓ Лісце на дрэвах пачынае ападаць.
- ✓ Вучань на дошцы ...
- ✓ Вучань на дошцы малюе.

Практыкаванне ў складанні сказа па пачатку.

— Паспрабуйце самі дапоўніць маю фразу, каб атрымаўся сказ.

- ✓ Юра намалюваў ...
- ✓ Я жыву ў горадзе (вёсцы) ...
- ✓ Майго лепшага сябра завуць ...

Вучні дадаюць у кожны сказ па адным слове.

Увядзенне тэрміна «слова». Настаўнік тлумачыць:

— Малайчыны! Вы кожны раз дадавалі ў маю фразу ўсяго адну маленькую частку — адно слова, і адразу ўсё становілася зразумела — атрымліваўся закончаны сказ. Усе сказы складаюцца са слоў — двух, трох, чатырох і больш. У сказе можа быць толькі адно слова, напрыклад: «Восень».

Вылучэнне слоў з патоку маўлення (са сказа). Аналіз сказа, вылучэнне слоў. Настаўнік вымаўляе сказ (з 2–4 слоў) з невялікімі паўзамі паміж словамі. (Сказы з прыназоўнікамі для аналізу не выкарыстоўваюцца.)

— Якія словы пачулі? Якое першае слова? Якое другое (трэцяе, чацвёртае) слова? Колькі слоў у сказе?

Настаўнік падагульняе:

— Наша маўленне дзеліцца на сказы, а сказы дзеліцца на яшчэ меншыя часткі — словы.

Складанне сказаў са слоў. Абзначэнне слоў на схеме сказа. Складанне сказаў па малюнках

і апорных словах. Настаўнік арганізуе групавую работу з малюнкамі мамы, дзяўчынкі і мішкі (с. 8 буквара).

— Каго вы бачыце на малюнку? Назавіце асобныя словы. (Дзяўчынка/дачка, мішка, мама.) А цяпер складзіце з гэтых слоў сказ. Можна дадаваць у сказ іншыя словы. Працаваць будзеце ў групах. Кожны з вас прыдумвае і складае свой сказ. Затым па чарзе (па крузе) кожны гаворыць услых сказ. Група абмяркоўвае і выбірае толькі адзін сказ.

Заўвага. Колькасць слоў у сказе не зададзена. Сюжэт малюнка калектыўна не абмяркоўваецца. Вучні самастойна вызначаюць задуму мастака, таму сказы ў розных групах могуць значна адрознівацца па сэнсе. Напрыклад: «Дзяўчынка просіць маму купіць мішку», «Мама падарыла дачцэ мішку» і інш. Усе варыянты сказаў прымаюцца як правільныя.

Стварэнне праблемнай сітуацыі. Настаўнік хваліць усіх за працу, выстаўляе на наборнае палатно адну схему сказа і ставіць пытанне, ці падыходзіць гэтая схема да названых сказаў. (Падыходзіць.)

Заўвага. Можна выставіць схемы кожнага сказа па ходзе справаздачы груп, а потым здзівіцца, што сказы былі розныя, а схемы атрымаліся аднолькавыя.

Настаўнік дае другое заданне вучням: кожнай групе трэба падлічыць колькасць слоў у названым імі сказе. Выслухоўваюцца адказы прадстаўнікоў кожнай групы.

Настаўнік фармулюе праблему:

— Як паказаць на схеме, што ўсе сказы розныя, складаюцца з рознай колькасці слоў? Напрыклад, у адной групы атрымаўся сказ з чатырох слоў, а ў іншай — з пяці. Што можна прыдумаць?

Знаёмства са спосабам абзначэння слова ў схеме сказа. Настаўнік выкарыстоўвае прыём пераўтварэння схемы сказа: нажніцамі разразае адну доўгую палоску (схему сказа) на часткі — асобныя словы. Тлумачыць:

— Сказ можна абзначыць схемай так, каб было зразумела, колькі ў ім слоў. Кожнае слова абзначаецца кароткай палоскай (прамавугольнікам). Першая частка палоскі (першае слова) застаецца з высокай (вертыкальнай) рыскай, якая паказвае пачатак сказа. Першае слова ў сказе заўсёды будзем выдзяляць. Пасля апошняй палоскі (апошняга слова) засталася кропка, якая абзначае канец сказа. У канцы сказа заўсёды ставіцца кропка.

Уводзіцца яшчэ адно правіла запісу сказа — словы ў сказе пішуцца асобна. Таму на схеме кожнае слова абзначаецца асобным прамавугольнікам.

Увядзенне паняцця «сувязь слоў у сказе».

Настаўнік гаворыць:

— Словы падобныя на цагліны, з якіх будуецца сказы. Калі людзі размаўляюць адзін з адным, яны злучаюць словы, звязваюць іх паміж сабой так, каб было зразумела, пра што або пра каго яны гавораць. Усе словы ў сказе заўсёды звязаны адно з адным па сэнсе. Пра гэту сувязь слоў у сказе нам будзе нагадваць вось такая злучальная рысачка.

(Настаўнік праводзіць рысачкі паміж словамі на дэманстрацыйнай схеме сказа.) Слова на схеме быццам працягнулі адно аднаму рукі, каб дружна працаваць.

Назіранне за змяненнем слоў для сувязі з іншымі словамі сказа. Настаўнік паведамляе, што ў буквары рассыпаліся сказы (с. 8), якія трэба сабраць. У вучняў ёсць памочнікі — схемы і малюнкi. Работа арганізуецца наступным чынам. Першы крок: па малюнках трэба аднавіць словы. Вучні называюць асобныя словы: *мама, дачка (дзяўчынка), мішка, пірог, гарбата (чай), кніга, каляска*. Другі крок: па схемах трэба аднавіць сказы. Настаўнік нагадвае, што словы ў сказе павінны быць звязаныя паміж сабой. Пад кіраўніцтвам настаўніка вучні складаюць сказы з апорай на схемы і малюнкi. Напрыклад: *Мама купіла дачцэ пухнатага (новага, вясёлага) мішку. Дзяўчынка карміла мішку пірагом з гарбатай (чаем). Дзяўчынка чытала мішку цікавую (дзіцячую) кнігу. Дзяўчынка калыхала (паклала) мішку ў калясцы (у каляску).*

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў, што некаторыя словы крыху змяняліся для сувязі з іншымі словамі сказа.

Мама купіла дачцэ пухнатага мішку. (Былі словы «дачка», «мішка».)

Дзяўчынка карміла мішку пірагом з гарбатай. (Былі словы «мішка», «пірог», «гарбата».)

Дзяўчынка чытала мішку цікавую кнігу. (Былі словы «мішка», «кніга».)

Дзяўчынка калыхала мішку ў калясцы. (Былі словы «мішка», «каляска».)

— Нам усё зразумела, таму што змянялася толькі форма слова, а сэнс, яго значэнне засталіся такімі ж.

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе прачытаць вершы «Гаспадыня» Тадзіяны Кляшторнай, «Юля — гаспадыня» Таццяны Мушынскай (с. 8 спадарожніка буквара).

Гаспадыня
Пірагамі з чаем
Мішку частавала,
Сподачкі і шклянкі
Са стала прыбрала,
Вымыла талерку,
Кубачак і лыжку
І закалыхала
Зморанага мішку.

Т. Кляшторная [1]

Абагульненне з апорай на схему. Вучні пры дапамозе настаўніка з апорай на схему разказваюць тое, што яны ўжо ведаюць пра сказ (с. 8 буквара):

- ✓ сказ складаецца са слоў;
- ✓ словы ў сказе звязаны па сэнсе;
- ✓ пачатак сказа на схеме абазначаецца высокай рыскай;
- ✓ у канцы сказа ставіцца кропка;
- ✓ кожнае слова пішацца асобна — абазначаецца на схеме асобным прамавугольнікам.

Адкрыццё вострава «Слова» на карце вывучэння тэмы. На карце вывучэння тэмы адкрываецца востраў з абазначэннем асобных слоў на схеме сказа. Настаўнік хваліць вучняў за працу, гаворыць, што далей яны будуць вучыцца складаць са слоў сказы і абазначаць іх на схеме.

4. Увядзенне новых спосабаў дзеяння.

Складанне сказа, яго мадэляванне і аналіз.

Вучні разглядаюць малюнак з дзецьмі (с. 9 буквара), называюць, хто намаляваны на ілюстрацыі: дзяўчынка, хлопчык, кацяня. Па сюжэце малюнка складаюцца сказы. Адзін сказ выбіраецца для калектыўнага аналізу, напрыклад: «Дзяўчынка карміць кацяня». Аналіз сказа праводзіцца па пытаннях настаўніка:

— Пра каго сказ? (*Пра дзяўчынку.*) Абазначаем слова *дзяўчынка* на схеме.

— Што дзяўчынка робіць? (*Карміць.*) Дадаём да схемы слова *карміць*.

— Карміць каго? (*Кацяня.*) Дадаём да схемы слова *кацяня*.

— Правяраем, ці ўсе словы сказа абазначаны на схеме. «Чытаем» сказ па схеме. (Настаўнік вядзе ўказкай, вучні хорам «чытаюць».)

У выніку работы вучні падводзяцца да вываду: кожнае слова мае сваё значэнне. Настаўнік працягвае:

— Як паказаць на схеме, што гэта не асобныя словы, а сказ? (*Пачатак сказа абазначаем высокай рыскай, у канцы сказа ставім кропку. Словы ў сказе звязаны па сэнсе — злучаем словы рыскамі.*)

— — .

Развіццё сказаў па пытаннях з апорай на малюнак. Вучням прапануецца паслухаць сказ «Кацяня хлэбча». Настаўнік дае заданні:

— Назавіце першае (другое) слова. Колькі слоў у сказе? (*Два.*) Як вы думаеце, ці можна дапоўніць сказ яшчэ якім-небудзь словам? Паспрабуйце. Напрыклад, удакладніце, што хлэбча кацяня. (*Кацяня хлэбча малако/ваду.*) Дадайце яшчэ адно слова. Удакладніце, якое кацяня. (*Маленькае/пушыстае кацяня хлэбча малако.*) Як вы думаеце, паміж гэтымі словамі можна ўставіць яшчэ якое-небудзь слова? Паспрабуйце. (*Маленькае кацяня само хлэбча малако. Пушыстае кацяня хлэбча смачнае малако.*)

Настаўнік падагульняе:

— Так бывае заўсёды — паміж словамі ў сказе можна ўставіць яшчэ адно слова. Пра гэта правіла нам будзе нагадваць вось такая схема (с. 9 буквара).

Вучні разглядаюць схему. Адзін вучань спрабуе яе прачытаць, настаўнік дапамагае. Варыянты чытання схемы: «Паміж словамі сказа можна ўставіць яшчэ адно слова», «Перад словам заўсёды можна ўставіць іншае слова», «У сказ заўжды можна дабавіць новае слова — у пачатак, канец або паміж словамі», «Новае слова можна дабавіць паміж любымі словамі сказа». Настаўнік выбірае адзін варыянт фармулёўкі і прагаворвае яго разам з вучнямі.

Складанне сказаў з зададзенай колькасцю слоў. Вучні складаюць сказы па малюнку (с. 9 буквара), развіваюць іх, суадносяць са схемамі сказаў з двух (трох, чатырох, пяці) слоў. Напрыклад: *Хлопчык малюе. Хлопчык малюе кацяня. Хлопчык малюе фарбамі кацяня. Хлопчык малюе фарбамі пушыстае кацяня.*

Назіранні за заменай слоў у сказе. Настаўнік прапануе вучням разгледзець малюнку ўнізе старонкі буквара (с. 9). Педагог запытваецца, хто намалюваны на малюнках. (*Кацяня.*) Настаўнік прапануе класці сказ па першым малюнку і расказаць, куды залезла кацяня. (*Кацяня залезла на крэсла.*)

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на схему сказа пад малюнкамі:

— Неабходна вызначыць, ці падыходзіць складзены сказ да гэтай схемы. Перш за ўсё падлічыце, колькі слоў у схеме сказа. (*Чатыры.*) Цяпер падлічыце колькасць слоў у сказе «Кацяня залезла на крэсла». (Вучні даюць розныя адказы — 3, 4. Калі вучні даюць толькі правільны адказ, настаўнік сам выказвае сумненне: «На крэсла — гэта два словы ці адно?») Як праверыць?

Увядзенне спосабу праверкі. Настаўнік раскрывае сакрэт мовы: «Перад словам заўсёды можна паставіць іншае слова». Выхад на спосаб праверкі — паміж словамі ў сказе заўсёды можна ўставіць яшчэ адно слова.

— Праверым, як працуе правіла — дабавім новыя словы. Напрыклад: «**Маленькае** кацяня **спрытна** залезла на **высокае** крэсла» ці інш. Значыць, «на крэсла» — гэта два розныя словы.

Вучні вусна падстаўляюць сказ «Кацяня залезла на крэсла» да схемы ў буквары і «чытаюць» яго, ведучы ўказкай або пальчыкам пад схемай.

— Колькі слоў у сказе? (4.) Назавіце першае слова сказа. (*Кацяня.*) Назавіце апошняе слова сказа. (*Крэсла.*) Назавіце слова, выдзеленае колерам. (*На.*) Замяніце выдзеленае слова на іншае так, каб сказ апісваў не першы, а другі малюнак з кацянём. (*Кацяня залезла пад крэсла.*)

— Малайчыны! Гэта яшчэ адзін сакрэт беларускай мовы: у сказе любое слова можна замяніць іншым.

— Давайце праверым, ці ўсе словы можна замяніць. (*Барсік залез на крэсла. Кацяня заскочыла на крэсла. Кацяня залезла на канапу.*)

— Гэта яшчэ адзін спосаб праверкі пры падліку колькасці слоў у сказе. Калі атрымліваецца замена, значыць гэта асобнае слова, лічым яго асобна.

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць загадку пра ката Уладзіміра Паўлава, верш «Званочак для ката» Ніны Галіноўскай (с. 9 спадарожніка буквара).

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 3 дапаможніка «Рабочы сшытак да буквара» [2].

5. Рэфлексія вучнямі ўяўленняў пра слова, асвоеных спосабаў дзеяння.

Настаўнік паведамляе, што падарожжа па краіне беларускай мовы падыходзіць да канца, і звяртае

ўвагу вучняў на новы адкрыты востраў — «Слова». Арганізуецца гутарка па пытаннях настаўніка:

— Як называецца новы востраў, адкрыты сёння на ўроку? Што вы даведаліся пра слова? Што вы навучыліся рабіць?

У выніку рэфлексіі сваіх дзеянняў на ўроку вучні павінны прыйсці да наступных вывадаў:

даведаліся: сказы складаюцца са слоў;

навучыліся: вызначаць колькасць слоў у сказе; абазначаць словы на схеме сказа.

6. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік падводзіць вынік урока, хваліць усіх за працу, адзначае актыўнасць і стараннасць асобных вучняў. Настаўнік паведамляе, што мэта ўрока дасягнута — вучні даведаліся, што сказ складаецца са слоў; навучыліся складаць схему сказа і абазначаць на ёй усе словы. Педагог адзначае, што вучні ўжо шмат ведаюць, але на карце яшчэ засталіся неадкрытыя астравы. Значыць, наперадзе дзяцей чакаюць новыя сакрэты беларускай мовы.

Урок 4. Слова, яго значэнне

Мэта: забяспечыць фарміраванне першапачатковых уяўленняў вучняў пра намінацыйную ролю слова і яго значэнне (сэнс) на аснове супастаўлення слова з названым прадметам, усведамлення розніцы паміж словам і прадметам, пераадоленне атаясамлівання слова з прадметам, які названы гэтым словам.

Абсталяванне: буквар, с. 10–11; спадарожнік буквара, с. 10–11; рабочы сшытак да буквара, с. 4; карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; карткі — умоўныя абазначэнні слова (кароткія палоскі); картка з пыталнікам; скрынка і прадметы: аловак, ручка, расчоска, тэлефон, гадзіннік, мячык, лялька (прадметы настаўнік падбірае па сваім меркаванні, але ўсе прадметы павінны быць добра знаёмыя вучням) — для арганізацыі гульні «Угадай прадмет»; аркуш паперы — для эўрыстычнай гутаркі.

1. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік падыходзіць да карты вывучэння тэмы і звяртаецца да вучняў:

— Пачынаем урок беларускай мовы. Паглядзіце на карту — у нас ужо ёсць першыя адкрыцці! Мы пабывалі на астравах «Маўленне», «Сказ», «Слова». Мы ведаем, што наша маўленне складаецца са сказаў, а сказы — са слоў. Назавіце любое слова. Складзіце сказ са словам ... (выбраць адно з названых слоў).

Пастаноўка праблемнага пытання:

— Навошта патрэбны словы? (Выслухоўваюцца ўсе адказы.) Малайчыны, вось колькі ўсяго вы ведаеце! Але чагосьці вельмі важнага не казалі! Падыміце рукі тыя, хто хоча атрымаць новыя веды пра слова. (Настаўнік прымацоўвае на востраў «Слова» картку з пыталнікам.)

2. Знаёмства з намінацыйнай роляй слова.

Настаўнік працягвае:

— Хто запомніў, на якое пытанне мы будзем шукаць адказ на ўроку? (*Навошта патрэбны словы?*)

Сёння на ўроку мы абавязкова знойдзем адказ на гэта пытанне, але спачатку пагуляем.

Гульня «Адгадай прадмет». Этап 1. Настаўнік дэманструе вучням некалькі добра вядомых прадметаў і складвае іх у скрынку.

— Я буду паказваць прадметы. Калі хтосьці не ведае, што гэта за прадмет, падымае руку. (Прадметы ўслых не называюцца!) Усе знаёмыя вам прадметы я змяшчаю вось у гэтую скрынку.

Этап 2. Да дошкі выходзіць адзін вучань. Настаўнік гаворыць:

— Я загадаю адзін з гэтых прадметаў, а ты дастанеш яго са скрынкі. Дай мне, калі ласка, той прадмет, які я загадаў. (Не называць прадмет!)

Настаўнік пры любым выніку кажа: «Не! Я задумаў іншы прадмет!»

Этап 3. Настаўнік выкарыстоўвае падказкі.

— Паспрабую патлумачыць, які прадмет я загадаў. (Настаўнік моўчкі тлумачыць пры дапамозе жэстаў.) Здагадаўся? Дай мне гэты прадмет!

— Малайчына! Значыць, можна паказаць жэстамі, які прадмет патрэбны.

— Працягваем гульню. Хто хоча дастаць са скрынкі іншы прадмет, які я загадаў? (Да дошкі выклікаецца другі вучань.) Дай мне, калі ласка, вось гэты прадмет. (Настаўнік моўчкі малюе на дошцы задуманы прадмет. Вучань яго дастае.) Выдатна! Прадмет можна намаляваць, і па малюнку мы яго пазнаем.

— Такім чынам, каб указаць на патрэбны прадмет, мы можам яго намаляваць або паказаць пры дапамозе жэстаў. А як яшчэ можна ўказаць на патрэбны прадмет? Напрыклад, што зробіць бабуля, якая знаходзіцца ў суседнім з вамі пакоі, калі захаца, каб вы прынеслі ёй акуллары? Бабуля стане маляваць акуллары? Будзе паказваць іх жэстамі? Што ж яна зробіць? (Скажа, што ёй патрэбныя акуллары, папросіць іх прынесці.) Правільна! Бабуля скажа, які прадмет ёй патрэбны, яна яго назаве.

— Я таксама зараз назаву прадмет, паслухайце: «Гадзіннік». Вам зразумела, які прадмет мне патрэбны? (Так.) Што мне прыйшлося зрабіць, каб вы адразу пазналі прадмет? (Назваць яго.) А што мне спатрэбілася, каб назваць прадмет — жэст або малюнак? (Не. Спатрэбілася слова.) Сапраўды, каб назваць прадмет, трэба вымавіць слова.

Вучні падводзяцца да вываду, што самы просты спосаб — назваць прадмет пры дапамозе слова.

Настаўнік робіць абагульненне:

— Слова служыць для таго, каб называць прадметы. Слова — гэта назвы прадметаў, іх імёны. Вось мы і даведаліся, для чаго патрэбныя словы.

3. Размежаванне паняццяў «прадмет» і «слова».

Эўрыстычная гутарка.

Этап 1. Усведамленне ўласцівайсцей прадметаў. Настаўнік прапануе вучням назваць прадметы, якія размешчаны перад рамкай (с. 10 буквара). (Лісты, папера.) Настаўнік бярэ ў рукі ліст і ўдакладняе:

— Гэты прадмет я ўзяла? (Так.) У мяне ў руках аркуш паперы. Што можна зрабіць з лістом? (На

лісце можна напісаць літары, словы; намаляваць што-небудзь; пакласці на парту; схваць у партфель; зрабіць караблік і інш.) Разгледзьце малюнкi ў рамцы (с. 10 буквара). Што дзеці зрабілі з ліста? (Адказы вучняў дапаўняюць магчымыя дзеянні з лістом: з ліста зрабілі самалёткі, маску і сцяжкі.)

Выкананне практычных дзеянняў з прадметамі. Настаўнік прапануе выканаць названыя дзеянні:

— Хто можа зрабіць што-небудзь з пералічанага? (Адзін вучань выконвае дзеянне.) Хто можа зрабіць з гэтым прадметам што-небудзь іншае?

Абагульненне:

— Такім чынам, гэты ліст можна... (Усё пералічыць.)

Этап 2. Супастаўленне прадмета і слова. Настаўнік прыбірае ліст і працуе са словам, якое называе гэты прадмет:

— Зараз я хаваю гэты прадмет і вымаўляю слова *ліст*. Тое, што было ў мяне ў руках, і тое, што я сказала, — гэта адно і тое ж?

Калі вучні адказваюць «не», настаўнік удакладняе: «Чаму? Дакажыце».

Калі вучні адказваюць «так», настаўнік гаворыць:

— Калі гэта адно і тое ж, зрабіце са слова *ліст* караблік (прадмет не даваць!). Ці можна са словам *ліст* зрабіць тое ж самае, што рабілі з самім лістом?

Калі вучні зноў адказваюць «так», настаўнік просіць штосьці зрабіць, але прадмет не дае. Калі хто-небудзь з вучняў бярэ ліст, настаўнік пярэчыць:

— Не! Навошта табе прадмет ліст, зараз мы працуем толькі са словам *ліст*! Што ж можна зрабіць са словам? (Вымавіць.) Правільна! Слова *ліст* можна вымавіць, пачуць, напісаць, прачытаць, а вось схваць у партфель ці напісаць на ім літары нельга. Чым жа адрозніваюцца прадмет ліст (паказаць) і слова *ліст*?

Вывад, абагульненне:

— Слова і прадметы — гэта не адно і тое ж. Як вы думаеце, што раней з'явілася — прадмет ці слова? (Адказы вучняў.) Спачатку з'яўляецца новы прадмет, а потым чалавек дае яму назву. Калі вашы дзядулі і бабулі былі маленькімі і вучыліся, як і вы, у першым класе, словы *камп'ютар*, *мабільны тэлефон*, *інтэрнэт*, *скайп* былі ім не знаёмыя. Гэтыя сучасныя словы ўвайшлі ў наша маўленне не так даўно.

— На ўроках беларускай мовы мы будзем працаваць не з прадметамі, а з іх імёнамі — словамі. Мы спазнаем шмат новых сакрэтаў слова.

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на схему ў рамцы (с. 10 буквара):

— Каб абагульніць усё, што мы ўжо ведаем пра слова, звярніцеся да схемы-падказкі. Тут зафіксаваны ўсе нашы адкрыцці. Паспрабуем прачытаць схему разам: «Слова можна вымавіць, пачуць, напісаць, прачытаць». (Вучні хорам паўтараюць.)

4. Паўтарэнне і замацаванне паняцця «слова — назва прадмета».

Работа з вучэбным матэрыялам, які змешчаны на с. 10–11 буквара.

Пашырэнне ўяўленняў пра слова — назву прадмета. Увядзенне паняцця «агульнае слова» для групы прадметаў. Вучні разглядаюць малюнкi птушак, называюць іх: *верабей, снягір, сініца, ластаўка*. Настаўнік звяртае ўвагу на тое, што да кожнага малюнка вучні правільна падабралі словы — назвы птушкі, удакладняе:

— Колькі птушак намалявана? (4.) Колькі назвалі слоў? (4.)

Настаўнік звяртае ўвагу, што справа намалявана фігурная дужка (знак аб'яднання ўсіх прадметаў) і схема аднаго слова. Настаўнік ставіць пытанне:

— Якое адно слова падыходзіць да ўсіх малюнкаў? (Птушкі. Жывёлы.) Малайчыны! Вы знайшлі агульнае слова для цэлай групы прадметаў.

Аналагічная праца праводзіцца з наступнай групай малюнкаў: *заяц, вавёрка, ліса, вожык*. Агульнае слова — *звяры/жывёлы*.

Супрацьлеглая праца. Па агульным слове *кветкі* вучні ўзнаўляюць словы — назвы асобных кветак: *мак, рамонак, васілёк, званочак*.

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 4 дапаможніка «Рабочы сшытак да буквара» [2]. У заданні 1 вызначаюць лішніяе слова — *відэлец*, у заданні 2 абводзяць рамку з малюнкам спадніцы.

Назіранні за працай слоў. Настаўнік працягвае:

— Давайце праверым, якія яшчэ працу ўмеюць выконваць словы. Як вы думаеце, ці можна рознымі словамі назваць адзін і той жа прадмет? Папрацуем са словамі, каб даведацца пра гэта.

Работа з малюнкамі (*васілёк, вучань*) і схемамі на с. 11 буквара арганізуецца па пытаннях:

— Якая кветка намалявана? (*Васілёк*.) Ці можна па-іншаму назваць гэту кветку? Якое яшчэ слова падыдзе? (*Валошка*.)

— Хто намаляваны? (*Вучань*.) Ці можна па-іншаму назваць гэтага хлопчыка? Якое яшчэ слова падыдзе? (*Школьнік*.)

— Хто ведае яшчэ такія словы? Які вывад можна зрабіць?

Вывад: адзін прадмет можна назваць рознымі словамі.

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць верш (с. 10 спадарожніка буквара).

Хто я?

Кім ужо не быў я толькі?
Сто імён змяніў — не меней:

Гэта ж я адразу

ШКОЛЬНИК,

СЫН,

УНУЧАК,

БРАТ,

ПЛЯМЕННИК.

Для Міколкі я — ДРУЖБАК

і ТАВАРЫШ, — гэта так.

Н. Гілевiч [3]

— Як вы думаеце, ці можна адным і тым жа словам назваць розныя прадметы? Папрацуем са словамі, каб даведацца пра гэта.

Работа з малюнкамі (званочак, ключ, месяц, зорка) і схемамі на с. 11 буквара арганізуецца па пытаннях:

— Што намалявана? Гэта розныя прадметы? А словы гучаць аднолькава ці па-рознаму? Хто ведае яшчэ такія словы? Які вывад можна зрабіць?

Вывад: адным словам могуць называцца розныя прадметы.

Падагульненне атрыманых ведаў з апорай на схемы (с. 11 буквара). Пад кіраўніцтвам настаўніка вучні паўтараюць вывучаны матэрыял, расказваюць, якія новыя веды яны набылі пра слова:

✓ слова — гэта назва прадмета (напрыклад, *сшытак*);

✓ адно слова можа называць розныя прадметы (*ручка для пісьма і дзвярная ручка*);

✓ розныя словы могуць называць адзін і той жа прадмет (*гумка, сцірка*).

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць загадку пра скрыпічны ключ Уладзіміра Карызны, верш «Усім!» Надзеі Сторажавай, аповяданне «Сінія званочкі» Васіля Хомчанкі (с. 10–11 спадарожніка буквара).

5. Рэфлексія вучнямі ўяўленняў пра слова. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні адказваюць на праблемнае пытанне ўрока: навошта патрэбны словы? Настаўнік паведамляе, што мэта ўрока дасягнута — вучні даведаліся многа новых сакрэтаў слоў.

Навучанне пісьму

Урок 3. Пісьмо элементаў літар: прамыя лініі

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з элементамі літар, іх назвамі (прамая лінія), асваенне спосабу напісання прамой лініі, замацаванне асноўных гігіенічных правіл пісьма (нахільнае размяшчэнне сшытка на парце; захаванне правільнай пасады, умёбнае трымаць ручку/аловак), развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, ажыццяўляць кантроль і самаацэнку

вынікаў дзейнасці); выхаванне акуратнасці ў час пісьма.

Абсталюванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 10, вокладка 2 (форзац); калька; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); дэманстрацыйны набор элементаў літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Арганізацыйны этап. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка правяраюць гатоўнасць да ўрока пісьма і парадак на парце. Дапамагчы вучням можа верш:

Ляжаць на сталё сшыткі, ручкі і кніжкі.
Парадак такі не бывае залішні.
І толькі тады на ўроку спакой,
Калі ўсё, што трэба, ляжыць пад рукой.

Л. Забалоцкая [4]

Актуалізацыя апорных ведаў. Настаўнік прапануе вучням паказаць, як правільна сядзець, размяшчаць на парце сшытак і трымаць ручку. Выкананне дзеянняў суправаджаецца вершам:

Свой я сшытак разгарну
І на вугал пакладу.
Ручку правільна трымаю,
Пальчыкі я правяраю.
Сяду роўна, не сагнуся
І за працу я вазьмуся.

Паведамленне тэмы ўрока. Фарміраванне станоўчай матывацыі да пісьма элементаў літар. Настаўнік хваліць вучняў за веданне асноўных правіл пісьма і паведамляе, што на ўроку яны будуць вучыцца пісаць элементы літар. Тлумачыць, што гэта вельмі важная работа, таму што з элементаў складаюцца літары. Немагчыма адразу зрабіць вельмі сур'ёзную справу, калі да яе загадзя не падрыхтавацца. Любая праца патрабуе спецыяльнай падрыхтоўкі. Напрыклад, каб стаць урачом, настаўнікам, чалавек доўга вучыцца ў інстытуце, асвойвае прафесію; каб зварыць смачны боршч, мама загадзя купляе ўсе неабходныя прадукты, варыць булён, потым у пэўным парадку дадае гародніну; каб пабудаваць з канструктара дом, вы падбіраеце патрэбныя дэталі і злучаеце іх разам. Так і з пісьмом: каб пісаць літары, трэба ведаць, з якіх элементаў яны складаюцца, і навучыцца іх пісаць.

Настаўнік прапануе адкрыць вокладку (форзац) пропісі, разгледзець элементы літар. Паведамляе, што сёння вучні навучацца пісаць прамыя лініі — доўгія і кароткія.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Знаёмства з новым элементам літар. Пропісь, с. 10 — рамка з узорам элемента літар «прамая лінія». Вучні разглядаюць элементы літары ў рамцы з узорам. Настаўнік дэманструе на дошцы элемент, які вучні будуць вучыцца пісаць на ўроку, называе яго. (Вучні хорам паўтараюць назву элемента.)

Ператварэнне элемента ў літару. Настаўнік дапісвае да прамой лініі адзін ці два іншыя элементы так, каб атрымалася любая літара, напрыклад, малая *p*. Прапануе разгледзець у рамцы літары, у якіх сустракаецца элемент «прамая лінія», палічыць літары. (*Усяго 9 літар.*) Звяртае ўвагу, што прамыя лініі адрозніваюцца па вышыні, могуць быць доўгімі і кароткімі. Для адных літар патрэбна кароткая прамая лінія, а для другіх — доўгая.

Заўвага. Вучні яшчэ не знаёмыя з назвамі рукапісных літар, таму на гэтым этапе навучання яны не выкарыстоўваюцца ў рабоце.

Пісьмо ў паветры. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка пішуць у паветры прамую лінію,

паўтараючы рух зверху ўніз, потым абводзяць па пункціры павялічаны ўзор элемента ў рамцы.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка. Самамасаж пальцаў.

Пальчыкі

Любяць працу,
Летуценяць
Дзесяць пальчыкаў маіх.
Спачываюць на каленях,
Ды нядоўга — толькі міг.
Пальчыкі, пальчыкі
Скачуць так, як зайчыкі,
Падкідаюць мячыкі
Паль-чы-кі!

Устаюць заўсёды рана
І не спяць аж да начы:
Трэба пальчыкам старанным
Дома ўсім дапамагчы.

Пальчыкі, пальчыкі
Скачуць так, як зайчыкі,
Падкідаюць мячыкі
Паль-чы-кі!

А. Камароўскі [5]

Развіццё маторыкі рукі: малюнак з элементамі літар. Абвядзенне па контуры малюнка «Ручнік». Паўтарэнне правіл штрыхоўкі. Штрыхоўка (узор ручніка). Правядзенне прамых ліній (махры ручніка). Практыкаванне можна праводзіць калектыўна пад лік.

Навучанне напісанню элемента літар. Прагляд інтэрактыўнай дэманстрацыі напісання элемента «прамая лінія» пры дапамозе QR-кода.

Арыентаванне на рабочых радках адбываецца пры дапамозе малюнкаў (першы рабочы радок — *зайка*, другі — *рыбка*, трэці — *вожык*, чацвёрты — *коцік*).

Узор настаўніка на дошцы з падрабязным камментарыем:

— Пачынаем пісаць першы элемент (доўгую прамую лінію) на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Паўтараем: справа прапісваем гэты элемент яшчэ адзін раз.

— Другі элемент (кароткую прамую лінію) пачынаем пісаць на верхняй лінейцы рабочага радка. Ставім кропку і вядзём прамую зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Паўтараем: справа прапісваем гэты элемент яшчэ раз.

Трэнеравачнае пісьмо ў паветры і праз кальку.

Праверка становішча сшытка на парце. Сігналжэст «Гатовы да пісьма». Самастойнае пісьмо вучняў у пропісах. Вучні прапісваюць элементы да сцяжка, робяць прыпынак, звяраюць з узорам. Выконваюць наступную частку работы да чарговага сцяжка. Работа на наступных радках з чаргаваннем элементаў доўгіх і кароткіх ліній выконваецца аналагічна пад кіраўніцтвам настаўніка.

Настаўнік нагадвае правілы выкарыстання лінеечкі для самаацэнкі выкананай работы. Вызначаецца крытэры «Падабенства з узорам». Вучні ацэньваюць вынікі работы па выбраным крытэры.

Замацаванне. Прымяненне асвоеных спосабаў дзеянняў. Настаўнік хваліць вучняў за стараннасць і прапануе дапісаць літары на апошнім радку. Вучні выкарыстоўваюць асвоеныя спосабы дзеянняў: дапісваюць па пункцыры прапушчаны элемент літар — прамую лінію.

3. Рэфлексійны аналіз вучнямі вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні расказваюць, які элемент літар яны навучыліся пісаць на ўроку, хорам паўтараюць яго назву: «Прамая лінія». Настаўнік хваліць усіх за працу, паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні ўмеюць пісаць доўгія і кароткія прамыя лініі, у хуткім часе будуць самі пісаць літары з гэтым элементам.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.

Урок 4. Письмо элементаў літар: прамыя лініі з закругленнем унізе

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з элементамі літар, іх назвамі (прамая лінія з закругленнем унізе), асваенне спосабу напісання новага элемента літар — прамой лініі з закругленнем унізе, замацаванне асноўных гігіенічных правіл пісьма (пасадка, сшытак, ручка), развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, ажыццяўляць кантроль і самаацэнку вынікаў дзейнасці); выхаванне акуратнасці ў час пісьма.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 11, вокладка 2 (форзац); калька; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); дэманстрацыйны набор элементаў літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Арганізацыя вучняў да працы на ўроку. Вучні разам з настаўнікамі хорам вымаўляюць вершаваныя радкі.

Празвінеў і змоўк званок.
Пачынаецца ўрок.
Мы за парты разам селі
І на дошку паглядзелі.

Аktуалізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне асноўных правіл пісьма: захаванне правільнай пасадкі вучня; нахільнае размяшчэнне сшытка на парце; уменне трымаць ручку. Выкананне дзеянняў суправаджаецца вершам:

Селі прама, ногі разам,
Пропісь пад нахіл кладзём.
Ручку правільна трымаем.
Так пісаць мы пачынаем.

Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока. Настаўнік паведамляе, што на ўроку вучні працягнуць знаёмства з элементамі літар. Педагог прапануе адкрыць вокладку (форзац) пропісі, знайсці і назваць элемент літар, які яны ўжо ўмеюць пісаць. (*Прамая лінія.*) Гэта першы па ліку элемент.

Настаўнік ставіць мэту: да канца ўрока навучыцца пісаць новы элемент — прамую лінію з закругленнем унізе.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Знаёмства з новым элементам літар.

Пропісь, с. 11 — рамка з узорам элемента літар «прамая лінія з закругленнем унізе». Вучні разглядаюць элементы літар у рамцы з узорам. Настаўнік дэманструе на дошцы элемент, які вучні будуць вучыцца пісаць на ўроку, называе яго. (Вучні хорам паўтараюць назву элемента.)

Ператварэнне элемента ў літару. Настаўнік дапісвае да прамой лініі з закругленнем унізе адзін ці два іншыя элементы так, каб атрымалася любая літара, напрыклад, малая *i*. Прапануе разгледзець у рамцы літары, у якіх сустракаецца элемент «прамая лінія з закругленнем унізе», палічыць літары. (Усяго 20 літар.) Звяртае ўвагу, што прамыя лініі з закругленнем унізе адрозніваюцца па вышыні, могуць быць доўгімі і кароткімі. Для адных літар патрэбна кароткая прамая лінія з закругленнем унізе, а для другіх — доўгая.

Настаўнік прапануе яшчэ знайсці адрозненні ў напісанні гэтых элементаў у літарах, дапамагае вучням: адны літары пішуцца з закругленнем улева, другія — управа. Настаўнік прапісвае на дошцы названыя варыянты элемента «Прамая лінія з закругленнем унізе ўлева і ўправа».

Заўвага. Вучні яшчэ не знаёмыя з назвамі рукапісных літар, таму на гэтым этапе навучання яны не выкарыстоўваюцца ў рабоце.

Письмо ў паветры. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка пішуць у паветры прамую лінію з закругленнем унізе, потым абводзяць па пункцыры павялічаны ўзор элемента ў рамцы.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка. Самамасаж пальцаў.

Памочнікаў маю —
Рупліўцаў сям'я.
Іх — дзесяць.
Без іх —
Як няўмека той
Я.
І злева, і справа —
Іх роўна па пяць,
А як, адгадайце,
Памочнікаў завоць? (*Пальцы.*)

В. Кудлачоў [6]

Развіццё маторыкі рукі: малюнак з элементамі літар. Абвядзенне па контуры малюнка «Дрэва». Правядзенне прамых ліній з закругленнем унізе. Практыкаванне можна праводзіць калектыўна пад лік.

Фізкультхвілінка.

Настаўнік чытае верш, вучні выконваюць рухі.

Мы пасадзім грушку
Усе, усе,
Няхай наша грушка
Расце, расце.
Вырасці ты, грушка,
Вось такой вышыні.
Распусціся, грушка,
Вось такой шырыні!

Расці, расці, грушка,
Ды ў добры час.
Патанцуй, Марылька,
Паскачы для нас.

А ўжо наша грушка
Распусцілася,
А наша Марылька
Зажурылася. [7]

Навучанне напісанню элемента літар. Прагляд інтэрактыўнай дэманстрацыі напісання элемента «прамая лінія з закругленнем унізе» пры дапамозе QR-кода.

Арыентаванне на рабочых радках адбываецца пры дапамозе малюнкаў (першы рабочы радок — клубніцы, другі — *вішні*, трэці — *банан*).

Работа арганізуецца ў наступнай паслядоўнасці.

1. Вучні пры дапамозе настаўніка называюць элементы, якія будуць вучыцца пісаць. (*Прамыя лініі і прамыя лініі з закругленнем унізе.*) Расказваюць, на якім радку — рабочым або нерабочым — яны размешчаны.

2. Узор настаўніка на дошцы з падрабязным каментарыем.

3. Трэнеравачнае пісьмо праз кальку.

4. Праверка размяшчэння сшытка на парце. Сігнал-жэст «Гатовы да пісьма».

5. Самастойнае пісьмо ў пропісях. Вучні прапісваюць элементы да сцяжка, робяць прыпынак, звяраюць з узорам. Выконваюць наступную частку работы да чарговага сцяжка.

6. Самакантроль на аснове параўнання з узорам. Самаацэнка вынікаў работы пры дапамозе лінеечкі на палях.

Каментарый настаўніка для першага радка:

— Першы элемент (прамую лінію) пачынаем пісаць на верхняй лінейцы рабочага радка. Ставім кропку і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (прамую лінію з закругленнем унізе) пачынаем пісаць на верхняй лінейцы рабочага радка. Ставім кропку і вядзём прамую лінію зверху ўніз, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім закругленне ўправа, дакранаемся да ніжняй лінейкі і плаўна падымаем лінію ўверх. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем разам два элементы. Пішам іх у паветры.

Каментарый настаўніка для другога радка:

— Першы элемент (доўгую прамую лінію) пачынаем пісаць на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (доўгую прамую лінію з закругленнем унізе ўправа) пачынаем пісаць на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім закругленне ўправа, дакранаемся да ніжняй лінейкі і плаўна падымаем лінію ўверх. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем разам два элементы. Пішам іх у паветры.

Каментарый настаўніка для трэцяга радка:

— Першы элемент (доўгую прамую лінію) пачынаем пісаць на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (доўгую прамую лінію з закругленнем унізе ўлева) пачынаем пісаць на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім закругленне ўлева, дакранаемся да ніжняй лінейкі і плаўна падымаем лінію ўверх. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем разам два элементы. Пішам іх у паветры.

Замцаванне. Прымяненне асвоеных спосабаў дзеянняў. Настаўнік хваліць вучняў за стараннасць і прапануе дапісаць літары на апошніх радках. Вучні выкарыстоўваюць асвоеныя спосабы дзеяння: дапісваюць па пункціры прапушчаны элемент літар — прамую лінію з закругленнем унізе.

3. Рэфлексійны аналіз вучнямі вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні расказваюць, які элемент літар яны навучыліся пісаць на ўроку, хорам паўтараюць яго назву: «Прамая лінія з закругленнем унізе». Настаўнік паведамляе, што вучні ўжо ўмеюць пісаць доўгія і кароткія прамыя лініі з закругленнем унізе, у хуткім часе будуць самі пісаць літары з гэтым элементам.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Кляшторная, Т.* Паўцякалі цацкі / Т. Кляшторная. — Мінск : Юнацтва, 1982.
2. *Свірыдзенка, В. І.* Рабочы сшытак да буквара : дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
3. *Гілевіч, Н. С.* Добры чалавек / Н. С. Гілевіч. — Мінск : Юнацтва, 1987.
4. *Заболоцкая, Л. В.* Стихи и загадки к курсу «Введение в школьную жизнь». Матэрыял для настаўнікаў устаноў адукацыі з беларускай мовай навучання / Л. В. Заболоцкая // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2011. — № 5–8.
5. Я — чалавек / уклад. А. С. Масла, М. А. Яршова. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2012.
6. *Кудлачоў, В.* Сонца ранак падарыла: Вершы, апавяданні, загадкі, смяшынкi / В. Кудлачоў. — Гродна : Гродзен. друк., 2008.
7. Беларускія народныя гульні. — Мінск : Юнацтва, 1993. — 39 с.

Працуем па новых падручніках

Свірыдзенка В. І., кандыдат педагагічных навук, дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка;
Цірынава В. І., кандыдат педагагічных навук, дацэнт, вядучы навуковы супрацоўнік лабараторыі пачатковай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі

Навучанне грамаце Падрыхтоўчы перыяд

(Працяг. Пачатак гл. № 4, 5 за 2021 г.)

Навучанне чытанню

Урок 5. Словы — назвы прадметаў, іх прымет і дзеянняў

Мэта: забяспечыць пашырэнне ўяўленняў вучняў пра намінацыйную ролю слова: здольнасць называць прадметы, прыметы і дзеянні прадметаў.

Абсталяванне: буквар, с. 12–13; спадарожнік буквара, с. 12–13; рабочы сшытак да буквара, с. 5; карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; карткі — умоўныя абазначэнні слова (кароткія палоскі); картка з пыталнікам; мяч; скрынка, рознакаляровыя алоўкі для гульні «Угадай прадмет».

1. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на карту вывучэння тэмы:

— На якіх астравах мы ўжо пабывалі? Назавіце гэтыя астравы. («Маўленне», «Сказ», «Слова».) Што дапамагло вам адказаць на маё пытанне і назваць усе астравы? Чым вы карысталіся? (*Вусным маўленнем, словамі.*)

— На мінулым уроку мы даведаліся, што словы нам патрэбны, каб называць навакольныя прадметы, жывёл, людзей. Хочаце даведацца, што яшчэ могуць называць словы? Гэта і будзе пытаннем нашага ўрока. (Настаўнік прымацоўвае на востраў «Слова» картку з пыталнікам.) Хто можа сам паўтарыць пытанне, на якое мы будзем шукаць адказ?

2. Актualізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу па тэме «Слова».

Актывізацыя слоўніка. Настаўнік нагадвае, што ўсе прадметы, якія нас акружаюць, можна назваць словам. Арганізуецца дзейнасць вучняў:

а) настаўнік паказвае прадметы, вучні іх называюць;

б) настаўнік вымаўляе слова — вучні паказваюць прадмет.

Супастаўленне прадмета і слова. Настаўнік запрашае да дошкі двух вучняў. Аднаму дае прадмет — мяч, а для другога вымаўляе ўслых слова

мяч і малюе на дошцы яго схему (прамавугольнік). Пытанні ўсяму класу:

— Што першы вучань можа зрабіць з мячом? (Адказы вучняў.) Выканай любое дзеянне. Што другі вучань можа зрабіць са сваім «мячом»? (*Падкрэсліць, закрэсліць, абвесці, сцерці.*) Выканай любое дзеянне.

Гульня «Слова ці не?». У кожнага вучня на парце схема слова (палоска паперы). Настаўнік вымаўляе словы ўперамешку з наборамі гукаў, якія не маюць значэння («буца», «зула» ці інш.). Умовы гульні: калі вымаўляецца слова, вучань паказвае схему слова. Калі палоска не падымаецца, высвятляецца прычына: такіх слоў няма, яны нічога не абазначаюць. **Вывад:** слова павінна нешта абазначаць.

3. Вывучэнне новага матэрыялу. Пашырэнне ўяўленняў вучняў пра намінацыйную ролю слова.

Гульня «Адгадай прадмет». Гульня праводзіцца па аналогіі з тым, як праводзілася на папярэднім уроку, але з выкарыстаннем каляровых алоўкаў. Настаўнік выклікае вучня і звяртаецца да яго:

— Дай мне, калі ласка, аловак. Не, мне патрэбны другі аловак. Можаш задаць мне пытанне, якое дапаможа выканаць маю просьбу. (*Які?*) Чырвоны. (Вучань дае настаўніку чырвоны аловак.) Дзякуй!

— Як вы думаеце, якую работу выконвае слова *чырвоны*, што яно называе? Прадмет? (*Не.*) Якім словам называецца прадмет, пра які зараз ідзе гаворка? (*Аловак.*) А што называе слова *чырвоны*? (*Колер алоўка.*) Малайчыны! Слова *чырвоны* называе колер алоўка, тую прымету, якая гэты аловак адрознівае ад іншага.

Вывад: назвы прадметаў аднолькавыя, а прыметы — розныя! Словы могуць указваць на прыметы прадметаў, называць іх.

Назіранне за работай слоў, якія называюць прыметы і дзеянні прадметаў. Вучні разглядаюць малюнкi «Вясна», «Восень» (с. 12 буквара). Настаўнік чытае верш.

Лістапад

З буйных ліп і бяроз
Лісты валяцца.
Між павалаў і лоз
Рассыпаюцца.
Шапацяць, шалясцяць
Залацістыя,
Увись галінкі глядзяць
Пусталістыя.
А як прыйдзе вясна —
Усё адменіцца
І галінкі ізноў
Зазяленняцца. Я. Купала [1, с. 11–12]

Настаўнік тлумачыць значэнне слова *павалы* — павалены лес, буралом. Вучні адказваюць на пытанні: якая прымета восені ўзгадваецца ў вершы? Як змяняцца дрэвы вясной?

Гульня «Чым адрозніваюцца малюнкi?». Разглядаюцца і параўноўваюцца два малюнкi. Вучні адшукваюць і называюць адрозненні ў выявах дрэва, лісця, куста, птушак, вожыка. Настаўнік падводзіць вучняў да вывадаў:

— Калі я скажу слова *лісток*, будзе зразумела, пра які лісток ідзе размова? Падбярыце словы, якія ўкажуць на прыметы, па якіх лісткі адрозніваюцца адзін ад аднаго. (Адказы вучняў.)

Пад кіраўніцтвам настаўніка вучні называюць словы, якія абазначаны на схеме (с. 12 буквара): *лісток* — жоўты, чырвоны; *лісток* — вялікі, малы; *лісток* — круглы, авальны. Якія прыметы прадметаў называюць гэтыя словы? (Колер, памер, форму лісткаў.)

Вывад: словы — назвы прымет прадметаў могуць указваць на колер, памер, форму.

Настаўнік працягвае гутарку па малюнках:

— Калі я скажу слова *птушкі*, будзе зразумела, пра якіх птушак ідзе размова? Скажыце яшчэ раз, чым птушкі на першым малюнку адрозніваюцца ад птушак на другім малюнку. (*Птушкі прылятаюць. Птушкі адлятаюць.*) Якія словы вам дапамаглі? Што гэтыя словы называюць? (*Тое, што робяць птушкі. Дзеянні птушак.*)

— Калі я скажу слова *вожык*, ці будзе зразумела, пра вожыка з якога малюнка ідзе размова? Скажыце яшчэ раз, чым вожык на першым малюнку адрозніваецца ад вожыка на другім малюнку. (*Вожык бяжыць. Вожык спіць.*) Якія словы вам дапамаглі? Што гэтыя словы называюць? (*Тое, што робіць вожык. Дзеянні вожыка.*) Сапраўды, у нашай мове ёсць словы, якія называюць дзеянні прадметаў.

Вывад: словы — назвы дзеянняў прадметаў указваюць на тое, што яны робяць.

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць загадку пра лісце, вершы «Вожык» Т. Кляшторнай, «Алёнка-святлафор» А. Зэкава (с. 12 спадарожніка буквара).

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 5 дапаможніка «Рабочы сшытак да буквара» [2]. Расфарбоўваюць у патрэбныя колеры малюнак да верша А. Зэкава «Алёнка-святлафор».

Выкарыстанне слоў, якія называюць дзеянні прадметаў. Вучні разглядаюць ілюстрацыі (с. 13 буквара), адказваюць на пытанні:

— Хто намалёваны на ўсіх малюнках? (*Мама.*) Што спатрэбілася, каб назваць чалавека? (*Слова.*) Што робіць мама на першым малюнку? Адкажыце адным словам. (*Шые.*) Што робіць мама на другім малюнку? Адкажыце адным словам. (*Вяжа.*) Што робіць мама на трэцім малюнку? Адкажыце адным словам. (*Гатуе. Варыць.*) Што яшчэ робіць мама? Адказвайце адным словам, называйце гэтыя словы. (*Чытае. Расчэсвае. Купае. Гуляе.*)

— Што называюць словы *шые, вяжа, гатуе, чытае*? Таксама чалавека? (*Не, словы называюць тое, што чалавек робіць.*) Правільна, словы *шые, вяжа, гатуе, чытае* спатрэбіліся нам для таго, каб назваць тое, што мама робіць, яе дзеянні.

Падагульненне атрыманых ведаў з апорай на схемы (с. 13 буквара). Пад кіраўніцтвам настаўніка вучні паўтараюць вывучаны матэрыял, раскажваюць, якія новыя веды яны набылі пра слова:

✓ словы могуць называць прыметы прадметаў: *вожык (які?) малы, вожык (які?) вялікі;*

✓ словы могуць называць дзеянні прадметаў: *вожык (што робіць?) бяжыць, вожык (што робіць?) спіць.*

4. Развіццё звязнага маўлення.

Складанне сказаў і звязнага тэксту. Працягваючы працу з ілюстрацыямі пра маму (с. 13 буквара), вучні складаюць сказы па кожным малюнку і аб'ядноўваюць іх у невялікае апавяданне.

Гутарка пра свята — Дзень маці. Настаўнік падводзіць вучняў да вываду пра тое, што мама клапаціцца пра сваіх дзяцей, акружае іх сваёй любоўю і ўвагай, радуецца і сумуе разам з імі. Таму і дзеці павінны быць уважлівымі да мамы, дапамагаць ёй, дарыць сваю любоў і клопат.

Пытанні для абмеркавання:

— Якімі справамі мы можам паказаць маме нашу любоў? Якія ласкавыя словы вы маглі б сказаць сваёй маме?

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Вучні чытаюць верш «Маміны рукі» П. Пранузы (с. 13 спадарожніка буквара).

5. Рэфлексія вучнямі сваіх уяўленняў пра слова. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні адказваюць на праблемнае пытанне ўрока: што яшчэ называюць словы? Педагог паведамляе, што мэта ўрока дасягнута — вучні даведаліся пра новыя сакрэты слоў: словы могуць называць прадметы, прыметы і дзеянні прадметаў.

Урок 6. Склад. Падзел слова на склады

Мэта: забяспечыць засваенне паняцця «склад», асваенне спосабу вызначэння колькасці складоў у слове і спосабу адлюстравання складоў на схеме слова.

Абсталёванне: буквар, с. 14–15; спадарожнік буквара, с. 14–15; рабочы сшытак да буквара, с. 6; карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; картка з пытальнікам; дэманстрацыйны і раздатчы матэрыял: схемы слоў з рознай колькасцю складоў; шакалад (па меркаванні настаўніка).

1. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— Сёння мы працягваем падарожнічаць па краіне беларускай мовы. Паглядзіце на карту, у нас ужо ёсць адкрыцці — астравы «Маўленне», «Сказ», «Слова». Колькі засталася «неадкрытых» астравоў? (*Два.*) Падчас падарожжа мы даведаліся, што маўленне складаецца са сказаў, а сказ — са слоў. Што мы яшчэ не ведаем? (*З чаго складаюцца словы? Ці можна словы таксама падзяліць на часткі? Як пабудавана слова?*)

Настаўнік прымацоўвае пыталнік на закрыты востраў «Склад».

— Хто можа паўтарыць пытанне? Гатовыя пачаць пошук? Тады — у дарогу!

2. Актualізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне вучанага матэрыялу па тэмах «Сказ» і «Слова».

Практычная работа па вызначэнні на слых колькасці сказаў. Вучні стоячы слухаюць тэкст. Канец кожнага сказа адзначаюць «кропкай» — прысядаюць. Варыянт апавядання: *Дзецям купілі пластылін. Кірыл робіць танк. Слава майструе самалёт. Маша лепіць пластылінавую ляльку.*

Падвядзенне вынікаў:

— Хто быў уважлівым? Колькі сказаў пачулі? Колькі разоў прысядалі?

Практычная работа па вызначэнні колькасці слоў у сказе. Настаўнік паўторна чытае апавяданне. Пасля кожнага сказа робіць паўзу. Вучні паказваюць столькі пальчыкаў, колькі слоў у сказе.

Гульня «Жывая схема». Этап 1. Вучні адлюстроўваюць адзін сказ з апавядання. Настаўнік запітваецца: «Колькі слоў у сказе? Колькі вучняў павінны выйсці да дошкі?» Выходзіць патрэбная колькасць вучняў. Настаўнік размяркоўвае ролі: кожны вучань будзе ўяўляць сабой адно слова.

Этап 2. Праверка. Кожны вучань вымаўляе ўслых сваё слова.

Этап 3. Мадэляванне спосабаў адлюстравання пачатку і канца сказа. Варыянты прапануюць вучні, з іх выбіраюцца найбольш рацыянальныя. Напрыклад:

✓ пачатак сказа — першы вучань падымае адну руку ўверх (сімвал пачатка сказа);

✓ кропка — выклікаецца яшчэ адзін вучань (таму што кропка — гэта самастойны знак), ён становіцца побач з апошнім вучнем (апошнім словам сказа) і прысядае;

✓ сувязь слоў у сказе — вучні бяруцца за рукі.

Падвядзенне вынікаў працы на этапе актуалізацыі апорных ведаў. Настаўнік падагульняе:

— Вы вельмі добра справіліся з заданнямі. Гэта сведчыць пра тое, што вы ўмеце вызначаць колькасць сказаў у маўленні і колькасць слоў у сказе. Выдатна справіліся з цяжкім заданнем — пабудавалі жывую схему сказа. Я бачу, што вы гатовыя ісці наперад!

3. Вывучэнне новага матэрыялу. Знаёмства з паняццем «склад». Увядзенне спосабаў дзеянняў.

Настаўнік уводзіць паняцце «склад» на аснове стварэння асацыяцыі: «дзелім на часткі прадмет» — «дзелім на часткі слова».

Падрыхтоўка да ўвядзення паняцця «склад».

Стварэнне апорных асацыяцый. Настаўнік дэманструе шакалад або прапануе вучням разгледзець малюнак (с. 14 буквара). Вучні адказваюць на пытанні:

— Каму з вас даводзілася дзяліць шакалад? Вам было цяжка гэта рабіць? (*Не.*) Чаму шакалад лёгка падзяліць на часткі? (*Ён складаецца з роўных частак — асобных кавалачкаў.*) Сёння на ўроку даведаемся, ці могуць словы дзяліцца на часткі — «маленькія кавалачкі». (Настаўнік звяртаецца да карты вывучэння тэмы, указвае на пыталнік, звяртае ўвагу вучняў на знак «Праблема» ў буквары.)

Вучні разглядаюць малюнак «Шакалад для сяброў» (с. 14 буквара), калектыўна ці ў парах абмяркоўваюць пытанні:

— На колькі частак можна падзяліць шакалад? (*Дзве, тры часткі... Многа.*) А слова шакалад? Каб даведацца, трэба со словам папрацаваць. Вымавім хорам слова шакалад.

— Цяпер паслухайце, як я яго вымаўляю: ша — ка — лад. На колькі частак падзялілася слова? (*На 3 часткі.*) Давайце ўсе разам паспрабуем вымавіць слова шакалад па частках. (Вучні вымаўляюць.) Цяжка дзяліць слова на часткі? Вядома, не.

Увядзенне паняцця. Настаўнік гаворыць:

— Часткі, на якія мы падзялілі слова шакалад, называюцца склады. (Вучні хорам паўтараюць слова «склады».) Склады — гэта такія часткі, на якія дзеліцца слова. Падзяліць слова на часткі — значыць, падзяліць слова на склады.

Настаўнік адкрывае на карце вывучэння тэмы востраў «Склад».

Абзначэнне склада на схеме слова. На дошцы дэманстрацыйны варыянт схемы слова. Настаўнік тлумачыць:

— Я пакажу на схеме слова, што ў ім тры часткі. (Настаўнік вертыкальнымі рыскамі дзеліць прамавугольнік на тры часткі.) Цяпер відаць, што ў гэтым слове тры часткі. Я буду весці ўказкай па кожнай частцы схемы, а вы хорам будзеце вымаўляць слова па гэтых частках. Які першы склад? Вымавіце яго. (Настаўнік указкай паказвае на першы склад.) Які другі склад? Вымавіце яго. (Настаўнік указкай паказвае на другі склад.) Які трэці склад? Вымавіце яго. (Настаўнік указкай паказвае на трэці склад.)

— Малайчыны! Вы пазналі яшчэ адзін сакрэт беларускай мовы: словы можна падзяліць на склады.

Увядзенне спосабу дзеяння. Настаўнік звяртае ўвагу на малюнак вучня (с. 14 буквара), тлумачыць, што ёсць вельмі лёгкі спосаб для падліку колькасці складоў у слове. Калі пакласці кісьць рукі (ці кулачок) пад падбародак (настаўнік дэманструе), то ён столькі разоў стукнецца аб руку, колькі складоў у слове.

Практыкаванні ў вызначэнні колькасці складоў у словах.

Заўвага. Заданні на вызначэнне колькасці складоў у словах фармулююцца настаўнікам па кроках: 1) давайце падзелім слова на склады; 2) давайце падлічым колькасць складоў у слове. Нельга патрабаваць адразу адказ на пытанне «Колькі складоў?», бо вучні не могуць адначасова выконваць некалькіх відаў

дзеясці — вучыцца дзяліць словы на склады і адразу лічыць іх колькасць. Дзяленне на склады можна суправаджаць воплескамі ў далоні; ударамі далоні па стале; крокамі (кročым як робаты і вымаўляем словы па складах). Настаўнік сам выбірае прыёмы, якія будуць выкарыстаны ў рабоце, дае ўзор: 1) вымаўляе слова працяжна з невялікімі паўзамі паміж складамі; 2) адбівае кожны склад ударамі па стале або воплескамі ў далоні. Вучні лічаць па гэтых ударах, колькі ў слове складоў («частак», «прыпынкаў»).

Пад кіраўніцтвам настаўніка праводзіцца работа з малюнкам «Сям'я за святочным сталом» (с. 14 буквара). Заданне: знайсці словы, якія адпавядаюць схемам — складаюцца з аднаго, двух і трох складоў. Настаўнік актывізуе вучняў, звяртаючы ўвагу на дакладнае вымаўленне слоў па складах: хто можа вымавіць слова так, каб усім стала зразумела, колькі ў ім складоў?

Словы з аднаго склада: *стол, сын, чай, сок, торт.*

Словы з двух складоў: *мама, тата, дачка, абрус, шклянкі (шклянка), лыжка (лыжка), пірог, цукар, зефір, кубак, сподак, хлопчык.*

Словы з трох складоў: *бабуля, дзядуля, талеркі (талерка), кубачкі, сподачкі, цукеркі (цукерка), мармелад, шакалад, дзяўчынка.*

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 6 дапаможніка «Рабочы сшытак да буквара» [2], вызначаюць колькасць складоў у словах.

Рэфлексія атрыманых ведаў і спосабаў дзеянняў.

— Як вызначалі колькасць складоў у слове? (1. *Вымаўлялі слова па частках.* 2. *Лічылі колькасць частак слова.*) Як называюцца часткі слова? Колькі складоў можа быць у слове?

Вывад: у словах можа быць розная колькасць складоў (адзін і больш).

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Вучні працуюць з вершам «Самы любі мой дзянёк» Я. Жабко (с. 14 спадарожніка буквара).

4. Знаёмства з прыёмам скандзіравання для вызначэння колькасці складоў у слове.

У аснове работы — мадэляванне гульнівай сітуацыі, калі чалавек неўсвядомлена пераходзіць на вымаўленне слова па складах.

Гульнівая сітуацыя «На стадыёне». Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— Вы чулі, як крычаць балельшчыкі, калі хочучь, каб хакеісты забілі гол? (*Шай – бу! Шай – бу!*) Балельшчыкі крычаць словы па частках — складах. Гэта называецца «скандзіруюць». Скандзіраваць — значыць выразна вымаўляць словы, вылучаючы голасам кожны склад.

— Каб падзяліць слова на склады, можна ўявіць сябе на стадыёне і пракрычаць гэтакі слова ігракам. Толькі зрабіць гэтак трэба нягучна, бо мы ў класе, а не на сапраўдным стадыёне. Давайце навучымся вымаўляць словы па складах так, як балельшчыкі на стадыёне.

Арганізуецца работа з малюнкам «Школьны стадыён» (с. 15 буквара).

Гутарка па сюжэце малюнка. На школьным стадыёне праходзіць спаборніцтва па бегу. На бегавой

дарожцы тры хлопчыкі — Марк (у чырвонай футболцы), Віця (у зялёнай) і Мікола (у жоўтай). Побач гледачы-балельшчыкі. Яны пляскаюць у далоні і падтрымліваюць хлопцаў, скандзіруюць іх імёны — выразна вымаўляюць словы, вылучаючы голасам кожны склад.

Адпрацоўка спосабу дзеяння. Клас дзеліцца на тры каманды. Першая падтрымлівае Міколу, другая Віцю, а трэцяя падбадзёрвае Марка.

Першая каманда: «Мі – ко – ла! Мі – ко – ла!»

— На колькі частак падзялілася слова? (*На тры часткі.*) Колькі складоў у слове? (*Тры.*)

Другая каманда: «Ві – ця! Ві – ця!»

— На колькі частак падзялілася слова? (*На дзве часткі.*) Колькі складоў у слове? (*Два.*)

Трэцяя каманда: «Марк! Марк!»

— Атрымалася падзяліць слова на часткі? (*Не.*) Колькі складоў у слове? (*Адзін.*)

«Чытанне» слоў па схемах у буквары (с. 15).

Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка вызначаюць схемы слоў *Марк, Віця, Мікола*, арыентуючыся на колькасць складоў. Вучні «чытаюць» словы па схеме — вядуць указкай або пальчыкам пад схемай, вымаўляюць патрэбнае слова.

5. Паўтарэнне і замацаванне асвоеных спосабаў дзеянняў.

Гульнівая сітуацыя «Прызы». Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на малюнак «П'едэстал» (с. 15 буквара) і фармулюе заданне:

— Спаборніцтва завяршылася. Бегуны занялі свае месцы на п'едэстале. Ім уручылі медалі і прызы. Давайце даведаемся, якія прызы атрымалі хлопчыкі. Паглядзіце на схемы — гэта нашы падказкі. Колькі складоў у словах, якія называюць прызы? (*Адзін, два і тры склады.*)

— Давайце патрэніруемся вымаўляць словы па складах і лічыць колькасць складоў. Спачатку трэба паслухаць слова і вымавіць яго так, як балельшчыкі на стадыёне. Затым трэба палічыць колькасць складоў і падняць столькі ж пальчыкаў.

Вучні разглядаюць малюнкi прызоў (с. 15 буквара), вымаўляюць словы, дзяляць іх на склады, вызначаюць колькасць складоў, выкарыстоўваючы асвоеныя на ўроку спосабы дзеяння.

Словы з аднаго склада: *мяч, шлем, змей.*

Словы з двух складоў: *шашкі, маска, трубка.*

Словы з трох складоў: *шахматы, ракеткі, самакат.*

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць загадку У. Мацвеенкі і вершы Н. Старажавай (с. 15 спадарожніка буквара). Арганізуецца назіранне за словамі, якія ўтвараюцца пры перастаноўцы складоў: *рالی – ліра; рана – нара; ліпа – палі.*

6. Рэфлексія вучнямі сваіх уяўленняў пра склад, асвоеных спосабаў дзеянняў. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на новы адкрыты востраў «Склад», прапануе расказаць, пра што яны даведаліся і чаму навучыліся на ўроку.

Педагог паведамляе, што мэта ўрока дасягнута — вучні зрабілі новыя адкрыцці: даведаліся, што такое склад, навучыліся дзяліць словы на склады і вызначаць іх колькасць.

Навучанне пісьму

Урок 5. Пісьмо элементаў літар: прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з элементамі літар, іх назвамі (прамая лінія з закругленнямі), асваенне спосабу напісання новых элементаў літар — прамой лініі з закругленнем уверх, прамой лініі з закругленнем уверх і ўнізе, замацаванне асноўных гігіенічных правіл пісьма (пасадка, сшытак, ручка); развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, ажыццяўляць кантроль і самаацэнку вынікаў дзейнасці); выхаванне акуратнасці падчас пісьма.

Абсталяванне: Пропісь 1, с. 12, вкладка 2 (форзац); калька; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); дэманстрацыйны набор элементаў літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Арганізацыя вучняў да працы на ўроку. Вучні разам з настаўнікам хорам вымаўляюць вершаваныя радкі.

Не любім марна час губляць —
Пара нам ведаў здабываць.

Актуалізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне асноўных правіл пісьма: захаванне правільнай пасадкі вучня; нахільнае размяшчэнне сшытка на парце; уменне трымаць ручку (аловак). Выкананне дзеянняў суправаджаецца вершам.

Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока. Настаўнік паведамляе, што на ўроку вучні працягнуць знаёмства з элементамі літар. Педагог прапануе адкрыць вкладку (форзац) пропісі, знайсці і назваць элементы літар, якія яны ўжо ўмеюць пісаць. (*Прамая лінія. Прамая лінія з закругленнем унізе.*)

Настаўнік ставіць мэту: навучыцца пісаць новыя элементы — прамую лінію з закругленнем уверх і прамую лінію з закругленнем уверх і ўнізе.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Знаёмства з новым элементам літар. Пропісь, с. 12 — рамка з узорам элемента літар «прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе». Вучні разглядаюць элементы літар у рамцы з узорам. Настаўнік дэманструе на дошцы элемент, які вучні будуць вучыцца пісаць на ўроку, называе яго. (Вучні хорам паўтараюць.)

Пэратварэнне элемента ў літару. Настаўнік дапісвае да прамой лініі з закругленнем уверх і ўнізе адзін ці два іншыя элементы так, каб атрымалася любая літара, напрыклад, малая **п**. Прапануе разгледзець у рамцы літары, у якіх сустракаецца элемент «прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе», палічыць літары. (*Усяго 10 літар.*) Звяртае ўвагу, што прамыя лініі з закругленнем уверх і ўнізе адрозніваюцца па вышыні, могуць быць доўгімі і кароткімі. Для адных літар патрэбна

кароткая прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе, а для другіх — доўгая.

Настаўнік прапануе знайсці і абвесці літару, у якой сустракаецца самы малы элемент у выглядзе прамой лініі з закругленнем з двух бакоў. Вучні абводзяць маленькую літару **к** (апошняя літара ў першым радку рамкі).

Заўвага. Вучні яшчэ не знаёмыя з назвамі рукапісных літар, таму на гэтым этапе навучання яны не выкарыстоўваюцца ў рабоце.

Пісьмо ў паветры. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка пішуць у паветры прамую лінію з закругленнем уверх і ўнізе, потым абводзяць па пункцыры павялічаны ўзор элемента ў рамцы.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка. Самамасаж пальцаў.

Кулачок

— Во, які кулачок!

Во, які круглячок!

— А што ў гэтым кулачку?

А што ў гэтым круглячку?

— А ў ім пальчыкі:

Адзін,

Другі,

Трэці,

Чацвёрты

І пяты

У дачушкі Наты.

Н. Тулупава [3, с. 5]

Развіццё маторыкі рукі: малюнак з элементамі літар. Настаўнік чытае загадку (на выбар).

Чырвоная дзюба,

Чырвоныя пяты,

На лузе — цыбаты,

У небе — крылаты. (*Бусел.*)

В. Жуковіч [4]

Над балотамі клякоча —

У любові прызнацца хоча,

Мабыць, родная Беларусі.

Назваюць птушку ... (*бусел.*)

У. Мазго [5, с. 58]

Абвядзенне па контуры малюнка «Бусел». Правядзенне прамых ліній з закругленнем уверх і ўнізе. Практыкаванне можна праводзіць пад лік.

Навучанне напісанню элемента літар. Прагляд інтэрактыўнай дэманстрацыі напісання элемента «прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе» пры дапамозе QR-кода (вкладка).

Работа ў пропісі выконваецца пад кіраўніцтвам настаўніка аналагічна з папярэднімі ўрокамі: аналіз размяшчэння элементаў на радках; узор настаўніка на дошцы; пісьмо праз кальку; пісьмо ў пропісі; самакантроль і самаацэнка. Элементы, змешчаныя на першым радку, забяспечваюць паступовае напісанне асноўнага элемента «прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе» (прамая лінія / прамая лінія з закругленнем уверх і ўнізе), дэманструюць наяўнасць у іх складзе прамой лініі і папярэджаюць памылковае напісанне.

Каментарый настаўніка для першага радка:

— Першы элемент (прамую лінію) пачынаем пісаць на верхняй лінейцы рабочага радка. Ставім кропку і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (прамую лінію з закругленнем уверсе) пачынаем пісаць крыху вышэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і вядзём плаўную лінію да верхняй лінейкі рабочага радка, робім закругленне, дакранаемся да верхняй лінейкі, вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Трэці элемент (прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць крыху вышэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і вядзём плаўную лінію да верхняй лінейкі рабочага радка, робім закругленне, дакранаемся да верхняй лінейкі, вядзём прамую лінію зверху ўніз, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім закругленне ўправа, дакранаемся да ніжняй лінейкі і плаўна падымаем лінію ўверх. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем элементы. Пішам іх у паветры.

Каментарый настаўніка для другога радка:

— Першы элемент (доўгую прамую лінію) пачынаем пісаць на сярэдзіне нерабочага радка. Ставім кропку на дадатковай лінейцы і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (доўгую прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць ніжэй за сярэдзіну нерабочага радка. Ставім кропку ніжэй дадатковай лінейкі і злева направа робім закругленне да сярэдзіны нерабочага радка. Вядзём уніз прамую лінію, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі, робім плаўнае закругленне ўправа. Пішам гэты элемент у паветры.

— Трэці элемент (прамую лінію) пачынаем пісаць на верхняй лінейцы рабочага радка. Ставім кропку і вядзём прамую лінію зверху ўніз да ніжняй лінейкі рабочага радка. Пішам гэты элемент у паветры.

— Чацвёрты элемент (прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць крыху вышэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і вядзём плаўную лінію да верхняй лінейкі рабочага радка, робім закругленне, дакранаемся да верхняй лінейкі, вядзём прамую лінію зверху ўніз, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім закругленне ўправа, дакранаемся да ніжняй лінейкі і плаўна падымаем лінію ўверх. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем усе гэтыя элементы. Пішам іх у паветры.

Каментарый настаўніка для трэцяга радка:

— Першы элемент (доўгую прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць ніжэй за сярэдзіну нерабочага радка. Ставім кропку ніжэй дадатковай лінейкі і злева направа робім закругленне да сярэдзіны нерабочага радка. Вядзём уніз прамую лінію, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі, робім плаўнае закругленне ўправа. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент (прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць крыху вышэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і робім

плаўнае закругленне знізу ўверх, дакранаемся да верхняй лінейкі, вядзём уніз прамую лінію, не даводзячы яе да ніжняй лінейкі. Робім плаўнае закругленне ўправа, дакранаючыся да ніжняй лінейкі. Пішам гэты элемент у паветры.

— Трэці элемент (малую прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе) пачынаем пісаць ніжэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і злева направа робім закругленне да сярэдзіны рабочага радка, вядзём уніз прамую лінію, робім плаўнае закругленне ўправа, дакранаючыся да ніжняй лінейкі. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем усе гэтыя элементы. Пішам іх у паветры.

Каментарый настаўніка для чацвёртага радка:

— Першы элемент пачынаем пісаць крыху ніжэй сярэдзіны нерабочага радка. Ставім кропку і злева направа прапісваем закругленне да сярэдзіны нерабочага радка, вядзём уніз прамую лінію, не даводзячы яе крыху да верхняй лінейкі рабочага радка, робім плаўнае закругленне ўправа. Пішам гэты элемент у паветры.

— Другі элемент пачынаем пісаць крыху вышэй сярэдзіны рабочага радка. Ставім кропку і злева направа робім закругленне да верхняй лінейкі рабочага радка, вядзём уніз прамую лінію, робім плаўнае закругленне ўправа, дакранаючыся ніжняй лінейкі. Пішам гэты элемент у паветры.

— Паўтараем элементы. Пішам іх у паветры.

Замацванне. Прымяненне асвоеных спосабаў дзейняў. Настаўнік хваліць вучняў за стараннасць і прапануе дапісаць літары на апошніх радках. Вучні выкарыстоўваюць асвоеныя спосабы дзейняў: дапісваюць па пункцыры прапушчаны элемент літар — прамую лінію з закругленнем уверсе і ўнізе.

3. Рэфлексійны аналіз вучнямі вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні раскажваюць, які элемент літар яны навучыліся пісаць на ўроку, хорам паўтараюць яго назву: «прамая лінія з закругленнем уверсе і ўнізе». Настаўнік паведамляе, што вучні ўмеюць пісаць доўгія і кароткія прамыя лініі з закругленнем уверсе і ўнізе, у хуткім часе будуць самі пісаць літары з гэтым элементам.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.

Урок 6. Пісьмо элементаў літар: гарызантальныя лініі з закругленнем

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з элементамі літар, іх назвамі (лінія з закругленнем), асваенне спосабу напісання новых элементаў літар — гарызантальных ліній з закругленнем з аднаго і двух бакоў, замацаванне асноўных гігієнічных правіл пісьма (пасадка, сшытак, ручка); развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, ажыццяўляць кантроль і самаацэнку вынікаў дзейнасці); выхаванне акуратнасці падчас пісьма.

Абсталяванне: Пропісь 1, с. 13, вокладка 2 (форзац); калька; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); дэманстрацыйны набор элементаў літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Аktуалізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне асноўных правіл пісьма: захаванне правільнай пасады вучня; нахільнае размяшчэнне шытка на парце; уменне трымаць ручку (аловак). Выкананне дзеянняў суправаджаецца вершам.

Вучні адгортваюць вокладку пропісі, знаходзяць і называюць элементы літар, якія яны ўжо ўмеюць пісаць.

Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока. Настаўнік паведамляе, што на ўроку вучні працягнуць знаёмства з элементамі літар, ставіць мэту: навучыцца пісаць новыя элементы — лініі з закругленнем.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеянняў.

Знаёмства з новым элементам літар. Пропісь, с. 13 — рамка з узорам элементаў літар «гарызантальныя лініі з закругленнем з аднаго і двух бакоў». Вучні разглядаюць элементы літар у рамцы з узораў. Настаўнік дэманструе на дошцы элемент, які вучні будуць вучыцца пісаць на ўроку, называе яго: «лінія з закругленнем». (Вучні хорам паўтараюць.)

Пэратварэнне элемента ў літару. Настаўнік дапісвае да лініі з закругленнем адзін ці два іншыя элементы так, каб атрымалася любая літара, напрыклад вялікая **Г**. Прапануе разгледзець літары ў рамцы, у якіх сустракаецца элемент «лінія з закругленнем», палічыць іх. Звяртае ўвагу, што лініі могуць быць з адным закругленнем злева або з двума закругленнямі з двух бакоў. Настаўнік прапануе знайсці і абвесці літару, у якой сустракаецца элемент з закругленнем з двух бакоў. Вучні абводзяць вялікую літару **Р** (апошняя літара).

Пісьмо ў паветры. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка пішуць у паветры элементы літар: гарызантальная лінія з закругленнем з аднаго боку, гарызантальная лінія з закругленнем з двух бакоў.

Вучні абводзяць па пункціры павялічаны ўзор элементаў у рамцы.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка. Самамасаж пальцаў.

Мы жывём сям'ёй цікавай,
Кожны за сваёю справай:
Гэты братка дом вартуе,
Той — вячэру ўсім гатуе,
А як гэты з'есць яе,
Той нам песенькі пяе.
Я ж з гары на ўсіх гляджу,
«Малайцы, браты!» — кажу.

В. Бурлак [6, с. 20]

Развіццё маторыкі рукі: малюнак з элементамі літар. Абвядзенне па контуры малюнка «Слон на арэне цырка». Для актывізацыі дзейнасці вучняў можна выкарыстоўваць вершы, загадкі. Напрыклад, настаўнік чытае загадку-блытанку.

Ногі тоўстыя — нямала!

Вуха — быццам бы махала,

Сам ён важыць пару тон.

Можа, гэта царскі трон? (Гэта слон!)

С. Мінскевіч [7, с. 23]

Правядзенне гарызантальных ліній з закругленнем з аднаго і двух бакоў. Практыкаванне можна праводзіць пад лік.

Навучанне пісьму элемента літар. Прагляд інтэрактыўнай дэманстрацыі напісання элементаў літар «гарызантальныя лініі з закругленнем з аднаго і двух бакоў» пры дапамозе QR-кода (вокладка).

Работа ў пропісі выконваецца пад кіраўніцтвам настаўніка: аналіз размяшчэння элементаў на радках; узор настаўніка на дошцы; пісьмо ў паветры і праз кальку; пісьмо ў пропісі; самакантроль і самаацэнка.

Каментарый настаўніка для першага радка:

— Лінію з адным закругленнем злева пачынаем пісаць ніжэй сярэдзіны нерабочага радка. Злева направа робім закругленне да сярэдзіны нерабочага радка і вядзём прамую лінію ўправа (уздоўж дадатковай лініі).

Каментарый настаўніка для другога радка:

— Лінію з закругленнем з двух бакоў пачынаем пісаць ніжэй сярэдзіны нерабочага радка. Злева направа робім закругленне да сярэдзіны нерабочага радка і вядзём прамую лінію ўправа (уздоўж дадатковай лініі). Робім закругленне ўніз і ўлева.

Каментарый да наступных радкоў даецца па аналогіі з папярэднімі.

Замцаванне. Прымяненне асвоеных спосабаў дзеянняў. Настаўнік хваліць вучняў за стараннасць і прапануе дапісаць літары на апошніх радках. Вучні выкарыстоўваюць асвоеныя спосабы дзеянняў: дапісваюць па пункціры прапушчаны элемент літар — лінію з закругленнем з аднаго і двух бакоў.

3. Рэфлексійны аналіз вучнямі вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў ўрока.

Вучні расказваюць, які элемент літар яны навучыліся пісаць на ўроку, хорам паўтараюць яго назву: «лінія з закругленнем». Настаўнік паведамляе, што вучні ўмеюць пісаць лініі з закругленнем з аднаго і двух бакоў, гатовыя да пісьма літар з гэтымі элементамі.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Сторажава, Н. А.* Мова мая і твая: Вучу дзяцей па-беларуску / Н. А. Сторажава. — Мінск : Вyd. А. Ванін, 1993.
2. *Свірыдзенка, В. І.* Рабочы шытак да буквара : дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
3. *Тулупава, Н. І.* Дожджык Мікіта / Н. І. Тулупава. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1978.
4. *Жуковіч, В.* Крылатыя сябры / В. Жуковіч. — Мінск : Мастацкая літаратура, 1976.
5. *Мазго, У.* Загадкавая азбука / У. Мазго // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2019. — № 3.
6. Я — чалавек / укладанне А. С. Масла, М. А. Яршова. — Мінск : Мастацкая літаратура, 2012.
7. *Мінскевіч, С.* Загадкі-блытанкі / С. Мінскевіч // Вясёлка. — 2015. — № 2.

(Працяг будзе ў наступных нумарах.)